

DIÓSI PÁL

Legénytoll a láthatáron – II.

A fiatalok helyzetéről, problémáiról

Feladatunkat szűkösen értelmeznénk, ha megkerülnénk annak vizsgálatát, hogy a megkérdezettek milyenek látják generációjuk körülményeit. Három kérdésre figyeltünk: látnak-e különbségeket szüleik ifjúkori viszonyai és a saját helyzetük között, milyen gondokkal számolnak nemzedékük körülményeinek mérlegelése során, és végül milyen prognózist alkotnak a kilátásokat latolgatva.

Elsőként vegyük szemügyre a generációs összehasonlítás eredményeit. Az öt válasz két dimenzióban tartalmazott összehasonlítási lehetőséget. A megkérdezetteknek mérlegelniük kellett, hogy a szülőkéhez közeli vagy távoli helyzettel jellemzik-e a fiatalokat, és minősíteniük kellett, hogy ezt a helyzetet jobbnak vagy rosszabbnak tekintik, mint amit a szülők ifjúkoráról gondolnak. Természetesen a mindkét dimenzióban azonos álláspontra is adtunk válaszlehetőséget.

1. ábra *A fiatalok helyzete szüleik ifjúkori helyzetéhez viszonyítva (% , N = 400)*

A válaszmegoszlást szemléletessé tevő ábra alapján elsőként azt kell kiemelnünk, hogy a megkérdezettek elvétve tértek ki a válaszadás elől a *nem tudom, nem szeretnék válaszolni* lehetőségekkel, és a burkolt kitérést

is kevesen választották az *ugyanolyan* válasz révén. A 400 fiatal közel egytizede azonosította a magyar fiatalok jelenkori körülményeit szüleik 20–25 évvel korábbi helyzetével.

Az eltérést tételezőket (90%) a két-két dimenzió mentén célszerű együtt szemlélni. A távolság dimenzió közeli-távoli mezőiben 49 : 41 százalékos megoszlást találtunk. A minősítő dimenzió negatív–pozitív sávjában 34 : 56 arányban oszlottak meg a fiatalok válaszai. Ezek az arányok azt jelzik, hogy a megkérdezettek körében közel egyenlő mértékben megosztott álláspontok élnek a fiatalok helyzetének a szülők fiatalkori körülményeitől való eltérése mértékéről, annak megítélésében viszont a konszenzushoz közelebbi vélemény jellemzi őket, hogy a magyar fiatalok helyzetét ugyanilyen összehasonlításban szüleikhez képest inkább jobbnak, mint rosszabbnak látják.

Az *ugyanolyan* álláspontú 9 százalék válaszaitól balra található negatív ítéletek és a jobb oldalon látható pozitív vélekedések sávjában egyaránt azokat találtuk enyhe többségben, akik úgy gondolták: nem sok választja el a fiatalok mai helyzetét szüleik fiatalkori viszonyaitól. Az összképet félreérthetetlenül az enyhén kedvező összehasonlítás uralja.

Hogy összehasonlíthatóakká tegyük a csoportálláspontokat, a sokkal rosszabb állásponttól a sokkal jobb ítéletig terjedő ötfokú skála válaszai alapján súlyozott átlagot számoltunk. Ez elvben 0,00–4,00 közötti értéket vehet fel, és egyetlen adattal teszi összehasonlíthatóvá a különböző csoportok ítéleteit. Ennek értéke a megkérdezettek egészében 2,31 pont. A csoportítéletek közül a tanulók iskolatípusa mentén látott eltérések kiemelését tartjuk fontosnak, mivel a többi változó mentén lényegesen kisebbek a különvélemények eltérései:

A fiatalok helyzete szüleik ifjúkori helyzetéhez viszonyítva, iskolatípus szerint (súlyozott átlag, N = 370)

szakmunkásképző	2,31
szakközépiskola	1,99
gimnázium	2,73
Σ	2,31

Kapcsolódik-e valamihez a szakközépiszkolások összképnél komorabb, és a gimnáziumi tanulók átlagosnál határozottan optimistább álláspontja? Tizenhat olyan gondról vizsgáltuk a megkérdezettek ítéleteit, amelyekről a fiatalok és a fiatalokkal foglalkozó szakemberek közül egyaránt sokan úgy vélik, ezek nehézségeket okozhatnak a fiatalok körében, akadályozhatják felnőtté válásukat. E sorozat alapján – többek között – azt is vizsgáltuk, hogy melyek a felnőtté válást leginkább akadályozó problémák a fiatalok gondjai közül. A középfokon tanulók három csoportjában a *lakással, munkával is bizonytalan megélhetés* itemben megfogalmazott problémát az iménti összehasonlításhoz hasonló különbségekkel sorolták a legsúlyosabb gondok közé:

A bizonytalan megélhetés a fiatalok legsúlyosabb gondjai közé tartozik, iskolatípus szerint (% , N = 370)¹

szakmunkásképző	57
szakközépiskola	66
gimnázium	42
Σ	57

A szülők generációjához hasonlítva a szakközépiskolások látják a legrosszabbnak a fiatalok mai helyzetét, és a megélhetés bizonytalansága kétharmaduk szerint a fiatalok legsúlyosabb gondjai közé tartozik. A szakmunkástanulók szerint az összehasonlítás a fiatalokra nézve kedvezőbb eredményű, de a csoportjuk több mint fele a legsúlyosabb gondok közé sorolja a bizonytalan megélhetést. Végül a gimnazisták határozottan kedvező összehasonlító ítéleteivel mindössze erős négytizedüknél jár együtt a bizonytalan megélhetést a legsúlyosabb gondok közé helyező állásfoglalás.

A dataink arra nem alkalmasak, hogy azt mondjuk: az eltéréseket a megélhetési bizonytalanságok iskolatípusonként különböző megítélése váltotta ki, de azt állíthatjuk, hogy a két ítélet különbségei együtt mozognak. Az a csoport, amelyben az összehasonlítás eredménye kedvezőbb, a megélhetési bizonytalanságokat sem látja annyira fenyegetőnek, és fordítva: ahol az egybevetés komorabb eredményre vezet, ott a megélhetési bizonytalanságát súlyosabbnak ítélik. *Azt gondoljuk, hogy az ítéletek megalkotásában iskolatípusonként eltérő kilátásokkal számoltak a megkérdezett fiatalok, és ez lehetett álláspontjaik közös forrása.*

Ezt követően már figyelhetünk arra, hogy milyennek ítélték a fiatalok nehézségeit, melyeket tartották közülük a legsúlyosabbnak. Az imént említett 16 tagú problémamasorozattal korábban is dolgoztunk. A DIÓDATA praxisában 1992 nyara óta ez az ötödik alkalom, hogy országos reprezentációjú, illetve lokális ifjúságkutatási feladat részeként, azonos módszerrel vizsgáljuk a fiatalok álláspontját ezekben a kérdésekben. Így arra is lehetőségünk van, hogy a megkérdezettek véleményének alakulását nyomon követve az ítéletekben látott változásokra is figyelmet fordítsunk.

A sorozat tagjait – az „ismerkedést” is szolgáló kezdő tennivalóként – egy kétdimenziós skálán kellett elhelyezniük. Azt kellett megítélniük, hogy vajon a felsorolt problémák okoznak-e gondokat a fiatalok számára, és ha igen, úgy milyen körben hatnak, milyen fokú nehézséget jelentenek.

Ily módon a besorolási skála szempontjai a súlyosság és a hatókör mentén keresztezték egymást. Az „ismerkedő szakaszban” válaszaikat a sorozat tagjairól egyenként adhatták meg. A problémák léte, súlya illetve hatóköre alapján mérlegelve így minősíthették a 16 elemet:

- ⇒ ez ma nem gond a fiatalok körében
- ⇒ ez ma közepes gond a fiatalok egy része számára

¹ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 12,39929$ és $p < 0,01$ értékek tartoznak, erős szignifikanciát jelezve.

- ⇒ ez ma közepes gond majdnem minden fiatal számára
- ⇒ ez ma súlyos gond a fiatalok egy része számára
- ⇒ ez ma súlyos gond majdnem minden fiatal számára

Ezt követően már feltételezhettük, hogy a megkérdezettek képesek áttekinthető sorozatként is kezelni az ismertté vált problémalistát. Ebben bízva a következő lépésben egy szelekciós „feladat” megoldását kértük: azt az öt elemet választották ki, amelyekről úgy gondolták, a leginkább nehezítik a felnőtté válást, korosztályuk számára az önálló életkezdés akadályai.

Végül az így kiemelt öt „legsúlyosabb” gondról kértük a prognózisukat. Az érdemi javulás esélyeit kellett megítélniük, mégpedig annak alapján, hogy várnak-e ilyen javulást a saját, illetve a következő generáció számára, esetleg az utánuk jövőők esetében sem gondolják reményteljesnek a javulás kilátásait. A válaszhoz az alábbi lehetőségeket adtuk meg:

- ⇒ érdemi javulás lesz a te korosztályod számára
- ⇒ érdemi javulás csak a következő generáció számára lesz
- ⇒ javulás a számukra sem lesz

A saját korosztály értelmezésekor úgy járunk el, mint a megkérdezettek, akiknek 55 százaléka egy-három éves saját generációs sávban gondolkozott. Ebből adódóan a prognózis következő generációra utaló válaszait legalább három évvel későbbre várt érdemi javulásnak tekintjük.

A 16 ítemet a második tennivaló, a legsúlyosabbak kiválasztása alapján olyan rendezett sorban közöljük, amelynek élén a legfeljebb öt választásban leggyakrabban említett gond áll, és a legritkábban kiválasztott pedig a 16. helyen. A választások összegzésekor az elsőként említett gondot ugyanolyan súllyal vettük figyelembe, mint az ötödiket. A sorozatban a rangot, az öt választási helyről összegzett arányokat, majd az első kérdésben kapott *nem gond* válaszok arányait tüntettük fel. Ez utóbbit a problémalista selejthányadosának tekintjük, amely jelzi, ha olyan elemet építettünk a sorozatba, amelyet a fiatalok jelentős többsége nem sorol az ifjúság tényleges gondjai közé.

A gondok súlya öt választás alapján, a nem gond ítéletek feltüntetésével
(%, N = 400)

A felnőtté válás akadálya		nem gond
rang	Σ 5%	%
1.	66 nem lehet lakáshoz jutni	2
2.	62 kábítószereznek	3
3.	56 lakással, munkával is bizonytalan a megélhetés	3
4.	48 túl sok alkoholt fogyasztanak	4
5.	46 önhibájukon kívül munkanélkülivé válhatnak	3
6.	43 az elhelyezkedésnek akadályai vannak	4
7.	28 konfliktusos a kapcsolatuk szüleikkel, felnőtt családtagjaikkal	4
8.	22 korlátozott a továbbtanulás lehetősége	25

9-11.	17	nem egészségesek, sokféle betegség fordul elő körükben	11
9-11.	17	nem ismerik jól a párkapcsolatban szükséges magatartást	12
9-11.	17	hiányos az edzettségük, nem bírják a fizikai terhelést	14
12.	13	nem tudnak partnert találni	20
13.	12	nehezen találnak barátokat	28
14.	11	a családjukon kívüli felnőttekkel konfliktusos a kapcsolatuk	9
15.	10	nem ismerik jól a párkapcsolatban szükséges szexuális viselkedésmódot	12
16.	6	korlátozott az iskolában tanultak használhatósága	25

A mérlegelésre felkínált problémalista az elemi létfeltételektől a testi-lelki-személyközi komfortig a fiatalok életét, életvezetését formáló, esetenként meghatározó fontosságú mozzanatokot tartalmazott. A rendezett sor tagjait követő *nem gond* arányok legnagyobb értéke (28%) egyfelől azt mutatja, hogy a sorozat elemei közül egyiknél sem érte el a megkérdezettek harmadát azok súlya, akik szerint a megfogalmazott probléma valójában nem jellemzi a fiatalok körülményeit. A másik irányból szemlélve pedig azt jelzi, hogy a *nehezen találnak barátokat* item kivételével a kérdezetteknek legalább háromnegyede valamilyen súlyú gondnak tekintette az általunk kiválasztott elemeket. Így a problémalistáról azt mondhatjuk, tévedéseink elfogadható mértékűek, egy összetevőjét sem kell azzal kiemelnünk, hogy nem illett a sorozatba.

A kérdőívben kevert sorrendben szereplő tételeket a fiatalok értették, és súlyozásuk sem jelentett nehézséget a megkérdezettek számára. A rendezett sort a 8. hely után elválasztó vonallal meghúzott cezúra jelzi, hogy a megkérdezett fiatalok ítéleteiben hol válnak el a legalább 20 százalékos súlyosnak tekintett gondok a kevésbé súlyosaktól.

Az első részben többnyire határozottan elválnak egymástól a sorozat elemei. A cezúra alatt viszont többször azonos arányokat, a 12. helytől négy esetben is 1 százalékos eltéréseket látunk. Ezekről azt mondhatjuk, hogy az ide sorolt gondok a fiatalok ítéletei szerint létező nehézségek, de súlyuk egyre kevésbé válik el egymástól. A 9–11. hely esetében csak a *nem gond* ítéletek arányai alapján dönthettük el, milyen sorrendben szerepeljenek a rendezett sorban. Egyre nehezebb elhatárolni, hogy ezek a problémák az ítéletek szerint milyen arányban okoznak zavarokat a felnőtté válás ifjúkori programjának megvalósításában. Ezért a további elemzésekben a sor első nyolc tagjára koncentrálnak, hogy elkerüljük az érdekes, de nem fontos mozzanatokot.

A sorozat 1–4. helyein a létfeltételeket közvetlenül veszélyeztető problémákat, fele-fele arányban a *külső világ adottságait* és a létbiztonságot szintén veszélyeztetni képes *ifjúkori magatartásokat* találunk. Ebben az „előkelő sávban” az 1995 előtti kutatásaink során sem a kábítószerfogyasztásnak, sem az alkoholizálásnak nem jutott hely. A kábítószerfogyasztást 1992-ben a nyolcadik, 1993 során a hatodik helyre sorolták (33, ill. 44%), mindkét esetben közvetlenül az alkoholizálást (34, ill. 47%) követően. A *fordulatot az 1995. évi felvétel jelentette*, amikor a drogfogyasztást a negyedik, az alkoholizálást pedig a hatodik helyre tették a legsúlyosabb gondok sorában, 53, illetve 47 százalékos említéssel. Ez utóbbi kutatást, a budapesti lakótelepek között kirívóan alvóvárosnak tekinthető terepen, a Káposztásmegyér második építési ütemnek nevezett lakótelep-torzón vé-

geztük, amelynek még a közeli Káposztásmegyerrrel sem volt szerves kapcsolata. A következő alkalommal, 1998 szeptemberében szintén külső kerületekben, Pesterzsébeten és Csepelen lokális felvétel során a második és az ötödik helyre sorolták e két problémát, amikor is a droghasználatot 65 százalék, a túlzott alkoholfogyasztást pedig 47 százalék tartotta a felnőtté válás egyik legsúlyosabb akadályának.

A megkérdezettek ítéleteikkel a rendezett sor második negyedébe sorolták az egyaránt távlatvesztést okozó, végtelen munkanélküliség fenyegetését, az elhelyezkedési nehézségeket és a távlatokat szintén szűkíteni képes továbbtanulási korlátokat. Itt találjuk a szüleikhez, családtagjaikhoz fűződő kapcsolat konfliktusait is. Ezt amiatt tartjuk veszélyesnek, mert a kapcsolati ambivalencia révén azt a családi háttérrel gyengítheti, amelyre az ítéleteikben legsúlyosabbnak tartott problémákkal szembenézve támaszkodniuk kellene.

A legsúlyosabb gondok így jellemezhető tartományát átfogóan szemlélve azt kell kiemelnünk, hogy *a nyolc ide sorolt probléma közül öt a megkérdezettek felől nézve az életüket meghatározó társadalmi környezet része. Az „adott világ” olyan alkotóelemei, amelyek társadalmi mozzanatok, viszont amelyek befolyásolására nekik nincsenek eszközeik. Jó esetben számolhatnak ezekkel a gondokkal, de tudnunk kell, hogy a társadalom igen keveset tett azért, hogy a fiatalok felkészülten nézhessenek szembe velük. Akár úgy, hogy énerősítő technikák elsajátítása révén növelje problémakezelő képességüket, akár úgy, hogy baj esetén külső segítő szervezetek legyenek választhatóak.*

Dolgozatunk egy későbbi fejezetében majd látjuk, hogy az egyedül megoldhatatlannak tűnő helyzetekben a megkérdezettek rendre informális segítségforrásokat választottak. Azok is, akik ismernek segítő szervezeteket.

A legsúlyosabb bajok további három elemében a probléma *részben a fiatalokból fakad*. A drogfogyasztás és az alkoholizálás egyaránt olyan magatartás, amely a létfeltételeket képes megingatni, de óriási hiba lenne, ha mindössze a fiatalok felelőtlenségét látnánk bármelyikükben. Valóban a *feszültségoldás, feszültségkerülés tévútjai*, viszont ettől a *feszültségek még valódiak maradnak, mint ahogyan a fiatalok feszültségviselő képességének hiányai is valódiak*.

Külön kell kezelnünk a sorozat hetedik helyén álló gondot, a szülőkhöz és a felnőtt családtagokhoz fűződő konfliktusos kapcsolatot. Az egyik legfontosabb személyközi kapcsolat gyakori zavarait jelzi, hogy 28 százalék a fiatalok öt legsúlyosabb problémája közé sorolta. Az imént azt mondtuk, hogy ez is olyan gond, amelynél a probléma részben a fiatalokból fakad.

Mit értünk ezen? Az ifjúkor programjának elmaradhatatlan része a szülőkről való leválás. Ebben a folyamatban a felnőtté válás leckéjével birkózó fiataloknak eddigi legerősebb személyes kapcsolatukat kell átalakítaniuk. A kapcsolat átalakítása attól válhat viharossá, hogy a meglévő aszimmetrikus, alávetett viszonyt lerombolva, új szabályok szerint építenék fel az egyenrangúnak remélt, most már felnőtt–felnőtt kapcsolatot. *A feladat legnehezebb eleme annak elviselése, hogy olyan viszonyt kell átalakítaniuk, amelynek sokat köszönhetnek, de eddigi funkciói a vágyott felnőtté*

válás akadályának látszanak, olyan korlátnak, amely nézőpontjukból gyermeki helyzetüket konzerválná. Ezt a folyamatot igen nehéz konfliktusmentesen átélni, a megkérdezettek 28 százalékának válasza ezt jelzik számunkra.

Mielőtt a gondok enyhülésének prognózisára figyelnénk, célszerű összehasonlítani a gondok nyolc tagú „felsőházát” jelen kutatásunk és a már említett 1995. évi felvétel alapján. A nyolc probléma mindkét esetben azonos, de sorrendjükben fontos eltéréseket láthatunk.

A felnőtté válás legsúlyosabb akadályait az egyes gondok említettségének változása szerint rendeztük el. A sor élére az került, amelynek említési aránya a legnagyobb mértékben növekedett, és az zárja, amelynek említettsége a leginkább csökkent.

A fiatalok legsúlyosabb gondjai az 1995. évi káposztásmegyeri és a mostani kutatás szerint (% , N = 400, 400)

a legsúlyosabb gondok				
1995.	1998.			változás
rang Σ 5%	rang Σ 5%			\pm %
4. 53	2. 62	kábitószeresnek		+ 9
8. 26	7. 28	konfliktusos a kapcsolatuk szüleikkel, felnőtt családtagjaikkal		+ 2
6. 47	4. 48	túl sok alkoholt fogyasztanak		+ 1
3. 56	3. 56	lakással, munkával is bizonytalan a megélhetés		0
1. 69	1. 66	nem lehet lakáshoz jutni		- 3
5. 53	5. 46	önhibájukon kívül munkanélkülivé válhatnak		- 7
7. 31	8. 22	korlátozott a továbbtanulás lehetősége		- 9
2. 60	6. 43	az elhelyezkedésnek akadályai vannak		- 17

A fiatalok válasza nyomán három problémát tekinthetünk érdemben eltérő megítélésű gondnak: a kábítószerfogyasztást, a továbbtanulás korlátait és az elhelyezkedés akadályait. E változások két eltérő értelmezést is lehetővé tesznek. Egyfelől gondolhatunk arra, hogy a felvételek közt eltelt három év a látott ítéleti változásokat eredményezte a fiatalok állásfoglalásaiban. Némi kételkedéssel viszont azt is gondolhatjuk, hogy a minták, a felvételi eljárások között lehetnek a különbségeket előidéző okok. Az utóbbi esetben felesleges az eltérések tartalmának értelmezésével törődnünk, hiszen nem a gondok változásával járó ítéleti eltérésekről, hanem az ítéletalkotók vagy az ítéletformálás módjában keresendő eltérésekről kell beszélnünk.

Kételyeink kizárásához vezethet, ha a mostani felvételtől független mintán, azonos felvételi eljárással, szintén három év eltéréssel az imént bemutatotthoz hasonló eltéréseket találunk. A felvételünket megelőző, 1998 szeptemberében kezdett pesterzsébeti és csepeli utcai felvétel eleget tesz a most felsorolt követelményeknek. A három eltérő megítélésűnek tekintett problémát a három felvételen így minősítették a megkérdezettek:

A fiatalok három (az 1995. évi káposztásmegyeri kutatáshoz képest jelentős eltéréssel megítélt) problémája 1995-ben és a két 1998. évi kutatás szerint (% , N = 400, 400, 400)

a legsúlyosabb gondok						változás	
1995.	1998. utca		1998. Kapocs		utca	Kapocs	
rang	Σ 5%	rang	Σ 5%	rang	Σ 5%	± %	± %
4.	53	2.	65	2.	62	+ 12	+ 9
7.	31	8.	19	8.	22	- 12	- 9
2.	60	6.	40	6.	43	- 20	- 17

A továbbtanulási és az elhelyezkedési gondokat ugyanúgy kevésbé tekintették súlyosnak, a kábítószerfogyasztást viszont az utcai felvételhez hasonlóan súlyosabbnak ítélték, mint 1995-ben Káposztásmegyeren. (Az egyaránt 3–3 százalékos eltéréseket a felvételek belső hibái is okozhatták.) Úgy gondoljuk, hogy az ítéleteltérések ilyen összecsengése elégséges kétyeink elosztatásához, és így joggal állíthatjuk: a fiatalok ítéleteiben talált eltérések okát nem a mintákban, nem is a felvételi eljárásokban kell keresnünk. *Az eltelt három év alatt megváltoztak azok a viszonyok, amelyekről a fiatalok állásfoglalásait kértük, és emiatt változtak ítéleteik.*

Ezzel egybevé a kábítószerfogyasztásról és a túlzott alkoholizálásról 1992 óta megismert adataink trendje (lásd: 45–46. old.), amely azt mutatja, hogy az az évek múlásával mindkét jelenséget egyre magasabb arányban sorolták a fiatalok legsúlyosabb öt problémája közé. Függetlenül attól, hogy helyi vagy országos reprezentációjú kutatást végeztünk. Mindhárom eltérően megítélt problémához van hozzáfűzni valónk.

A továbbtanulás korlátai a felvételünkben érintett, döntően középfokú iskolákban tanulók esetében *egyértelműen a felsőfokú továbbtanulás akadályait jelentik.* Az eltelt három év nyomán a felsőfokú továbbtanulásra ténylegesen több fiatalnak nyílt lehetősége, de tudnunk kell, hogy a férőhelyek döntően az önköltséges és más térítéses formák (például a különböző kihelyezett képzések) révén szaporodtak. Az itt szerzhető diplomák egy részének értéke erősen megkérdőjelezhető, a tanügyi kormányzat – ha megkésve is – részben erre kívánt válaszolni az akkreditáció rendszerével.

A munkanélküliség csökkenésével és átstrukturálódásával egy időben valóban javultak a fiatalok elhelyezkedési esélyei. Legalább annyiban, hogy előbb juthatnak munkahelyhez, mint a 40–45 év felettiak. Ez persze nem zárja ki annak veszélyét, hogy önhibáján kívül bármelyiküket elküldjék a munkahelyéről. Úgy gondoljuk, hogy a fiatalokat nem a tömeges állásvesztés kockázata fenyegeti, ennél valószínűbb (a gyakran tipikus munkaadói eljárás mód következményeként átélte) *egyéni válsághelyzet.* Csak példaszerűen: a fiatalokat gyakran viszik jégre a próbaidős alkalmazással, melynek leteltével a rászédett munkavállaló helyére, a munkáltató terveinek megfelelően, új „próbaidős” kerül, újra megszégyenítő feltételekkel.

A kábítószer-fogyasztás kapcsán először is azt kell leszögeznünk,

hogy itt a többi problémánál lényegesen egységesebb ítéleteket ismerhetünk meg. A megkérdezettek állásfoglalásai között – mint a problémalista élén bármely más esetben – alig fordult elő, hogy ez ma nem gond a fiatalok körében. Ugyanakkor a fiatalokat sújtó, súlyos problémának látta a droghasználatot a megkérdezettek négyötöde. Ezen belül viszont 33 : 46 százalékos arányban megoszlanak álláspontjaik a kábítószer-fogyasztás hatóköréről. Azt kell mondanunk, hogy széles körű konszenzussal tekintik súlyos gondnak a kábítószer-fogyasztását, de éles szembenállás jellemzi a fiatal generáció egy részét és a majdnem minden fiatalt érintettnek látó megkérdezetteket. Ebben szinte leképezték a kábítószer-használatáról megszólaló szakemberek és laikusok nézeteit, akik nem vitatják, hogy a drogfogyasztás súlyos gond, de nézeteik megoszlanak arról, hogy a fiatalok szűkebb vagy szélesebb köre érintett-e a kábítószer-használatban. Úgy tűnik, erről csak a dealereknek van vitát kizáró, ám információkkal alátámasztott álláspontjuk. Egészében azt kell mondanunk, hogy a kábítószer-fogyasztást azért tekintik közel egységesen súlyosabb gondnak a három évvel ezelőtt megismert álláspontoknál, mert néhány év alatt jóval szélesebb körűvé vált.

A továbbtanulás korlátainak és az elhelyezkedés akadályainak vitathatatlanul kedvezőbb megítélése korántsem ilyen konszenzusközeli ítéleteken alapul, ezért szükséges további részletekkel is foglalkoznunk. A többségükben középfokon tanulók ítéletei az iskolatípusok mentén válnak el a leghatározottabban egymástól:

A korlátozott továbbtanulás a legsúlyosabb gondok közé tartozik, az iskola típusa szerint (% , N = 370)²

szakmunkásképző	13
szakközépiskola	22
gimnázium	39
Σ	23

A megkérdezett tanulóknak abban a csoportjában, amelyben a továbbtanulás kérdése szinte fel sem merül, a továbbtanulás akadályait elvétele sorolták a felnőtté válást akadályozó, legsúlyosabb gondok közé. A szakközépiskolásoknak is mindössze erős ötödrésze ítélte ilyen súlyú problémának, viszont a gimnáziumi tanulók közel kétötöde úgy látta, ez a legsúlyosabb gondok körébe tartozik. Ezekben az állásfoglalásokban viszonylag könnyen tettenérhető a háromféle iskola diákjainak különböző szintű érintettsége, hiszen a szakmunkástanulókat a felsőfokú továbbtanulás kapcsán majdnem érdektelennek tekinthetjük, míg a gimnáziumok diákjai számára húsbavágóan eleven kérdés, hogy felveszik-e, befér-e a számára kívánatos felsőfokú képzési helyre.

Hasonló eltéréseket találtunk az – előbb látott javulásnál is lényegesen kedvezőbben változó besorolású – elhelyezkedési akadályok megítélésében is. A háromféle iskola tanulóit az alábbi állásfoglalások jellemezték:

² A forrástáblához $\chi^2 = 20,52277$ és $p < 0,0001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

**Az elhelyezkedés akadályai a legsúlyosabb gondok közé tartoznak,
az iskola típusa szerint (% , N = 370)³**

szakmunkásképző	27
szakközépiskola	50
gimnázium	<u>52</u>
Σ	42

Az ítéleti eltérések trendje azonos irányú, a szakmunkástanulók kedvezőbb állásfoglalásait egyre komorabb csoportvélemények követik. A két ítéletor közötti eltérést a szakközépiskolák tanulóinál találhatjuk. Míg a továbbtanulás korlátai kapcsán álláspontjuk a szakmunkástanulókéhoz állt közel, addig az elhelyezkedés akadályait a gimnazistákkal szinte azonos arányban sorolták a fiatalok legsúlyosabb problémái közé. Úgy gondoljuk, hogy ebben az esetben már korántsem az érintetlenség motiválja az ítéletalkotást.

Az eltérések megértéséhez az érettségizett fiatalok munkaerő-piaci helyzetét kell végiggondolnunk. Ha nem kívánnak vagy nem tudnak a felsőoktatásban továbbtanulni, akkor érettségijük ellenére a kezdő szakmunkásokhoz közele, de olykor náluk ténylegesen rosszabb induló pozícióból kezdhetnek állást keresni. Nincs vagy csak félig-meddig van szakmájuk, ellentétben a szakmunkásképző iskolákban végzett társaikkal. Emiatt, ha a középiskola elvégzésekor a munkakeresést kell választaniuk, akkor a munkaadók szemével nézve semmihez sem értenek, rövid távon nem jelent előnyt iskolai műveltségi többletük. Azt csak a felsőoktatásban ismerik el. Ráadásul a szakmunkástanulók többsége már tanulmányai megkezdésekor az álláskeresésre hangolódott, így nem tartja eleve kudarcnak az elhelyezkedést, ellentétben azokkal a középiskolásokkal, akik számára a továbbtanulás az iskolai évek egyetlen sikeres folytatása.

Ezek az objektív és szubjektív mozzanatok gyakran egymást erősítve hozzák jobb helyzetbe a fiatal szakmunkásokat. *A csoportítéletek eltérései azt jelzik, hogy a különböző iskolák tanulói nem csak átélik, de ismerik és minősítik is ezeket a különbségeket.*

A legsúlyosabbnak ítélt gondok kapcsán tapasztalt legfontosabb változások részletesebb elemzése nyomán azt kell mondanunk, hogy *a kábítószer-fogyasztásnál látott komorabb ítéletekben konszenzusközeli, a továbbtanulás és az elhelyezkedés esetében pedig a megkérdezettek helyzetében, kilátásaiban tettenérhető eltéréseknek megfelelően differenciált álláspontok alakítják a véleményváltozásokat.*

A problémalista élén 1995-ben és most is a lakásszerzés nehézségeit találtuk, mindössze – 3% eltéréssel. Ezt a gondot a tanulók iskolatípusa és a nemek szerint is másképpen tekintették súlyosnak, ezért célszerű az álláspontok különbségeire figyelniük:

³ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 20,71615$ és $p < 0,0001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

2. ábra A lakásszerzés nehézségei a felnőtté válás legsúlyosabb akadályai közé tartoznak, a kérdezettek neme, ill. az iskolatípus szerint (% N = 400, ill. 370)⁴

A lakáshoz jutás nehézségeit a megkérdezett nők súlyosabbnak ítélték. Úgy gondoljuk, az álláspontok nem azért különböznek, mert a férfiak könnyebben lennének képesek lakáshoz jutni, hanem azért, mert *ugyanazokat a körülményeket a stabilitásra, család-, és otthonalapításra hamarabb gondoló lányok nehezebbnek tekintik*. Végző soron a nemek szerint különböző fontosságú értékek, mondhatjuk a szocializáció eltérő eredményei befolyásolják ítéleteiket.

Más háttérrel tulajdonítunk a három középfokú iskola tanulói eltérő állásfoglalásainak. Ezekben nem szocializációs eltérések köszönnek vissza, hanem a gimnáziumi tanulók szelekciójából következő esélykülönbségek. A háromféle iskolában egészen más a tanulók családi háttere. Az ismert foglalkozású apák iskolatípus szerint ezt a képet mutatták:

1. táblázat Az apák foglalkozása iskolatípus szerint (% N = 327)⁵

	vezető, beosztott értelmiségi	ön- álló	középf. szellemi, irod. alk.	szakmun- kás	bet. és segéd- munkás	egyéb, pl. hiv. katona	Σ
szakmunkás- képző	13	5	2	65	9	6	100
szakközép- iskola	24	7	5	52	4	8	100
gimnázium	56	16	13	11	2	2	100
Σ	28	9	6	46	5	6	100

4 A forrástáblázatokhoz a nemek és az iskolatípus esetében $\chi^2 = 4,60742$, ill. $22,71615$ és $p < 0,05$, ill. $0,0001$ értékek tartoznak, amelyek szignifikáns, ill. igen erősen szignifikáns adatokat jeleznek.

5 A táblázathoz $\chi^2 = 89,24595$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

Mindhárom iskolatípusnál kövér szedéssel jelöltük az adott csoportra domináns módon jellemző foglalkozásjelleg arányát. A szakmunkásképzők és a szakközépiskolák esetében a megkérdezettek domináns többségének édesapja szakmunkás, a gimnáziumok tanulóinál pedig a szülők vezetők illetve beosztott értelmiségiek. Az apák foglalkozásának iskolatípus szerinti eltéréseiből természetesen még nem következik, hogy gyermekeik az iskolatípus szerint súlyosabb vagy kevésbé súlyos gondnak látják a lakásszerzés nehézségét. A közbeeső láncszem a családi háttér és az ítéletek kapcsolata, amely így alakult:

A lakásszerzés nehézségei a legsúlyosabb gondok közé tartoznak, az apák foglalkozása szerint (% , N = 353)⁶

vezető, beosztott értelmiségi	58
önálló	53
középf. szellemi, irod. alk.	46
szakmunkás	74
bet. és segédmunkás	75
egyéb	77
Σ	66

A kör itt bezárult, a szakmunkásképzők és a szakközépiskolák diákjainak többségét jellemző családi háttérrel a lakásszerzés sokkal súlyosabb gondnak látszik, mint a gimnazisták tipikus háttérével. *Az éles váltást ott látjuk, ahol az 1. táblázat szerint a három iskola tanulóinak apjuk foglalkozása mentén elkülöníthetők.*

A most alkalmazott többlépcsős eljárásnál kézenfekvőbb, háromdimenziós táblázatkészítés az ítéletek elkülönülését követhetővé tette, de az alacsony elemszámok miatt mindössze szignifikancia-közeli eredményeket adott. Ebben a helyzetben is maradt egy megoldás arra, hogy a mindkét esetben szignifikáns adatokat eredményező független változók (iskolatípus és apák foglalkozása) közül a fontosabbat megkeressük. Többváltozós regresszióanalízist készítettünk, és ennek alapján *az iskolatípus az apák foglalkozásánál fontosabb, meghatározó erejű változónak mutatkozott.*

Úgy gondoljuk, hogy az ítéletek kialakításában a családi háttérből kiinduló hatásokat az iskolatípus a maga szelekciós hatása révén erősíti, hiszen az iskolai környezetben – mint láttuk – hasonló családokból érkezett, feltehetően közeli látásmódú társak között élnek a fiatalok. *A gimnázium olyan tapasztalategyüttest közvetít tanulóinak, amelyben a lakásszerzés közel sem tűnik olyan heroikus feladatnak, mint a szakmunkásképzők és szakközépiskolák diákjainak szemében.*

A megélhetési bizonytalanságokról megismert, korábban már bemutatott ítéletek (lásd: 43. old.) kapcsán hasonló további összefüggéseket találtunk, vagyis az apák foglalkozása mentén is szétvált az ítéletképzés, és a két változó közül az iskolatípus mutatkozott fontosabbnak. A rész-

⁶ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 16,08827$ és $p < 0,01$ értékek tartoznak, erős szignifikanciát jelezve.

letek leltározása nélkül, csak felsorolásszerűen: ilyen kapcsolatokat találunk a túlzott alkoholfogyasztás és a kábítószer-használat esetében is.

Az ítéletalkotásban megismert, következetesen ismétlődő mozzanatok alapján általánosabb érvényű következtetés is adódik. A megkérdezett fiatalok állásfoglalásaiban a családi indíttatáshoz kapcsolódó, csoport-különvélemények az iskolatípus mentén határozottabbá válnak, és olyan ítéletegyüttes körvonalait mutatják, amelyben a szülői háttérből fakadó látásmódot az iskola egységesíti, határozottabbá formálja. Úgy gondoljuk, ez a folyamat nemcsak a fiatalokat sújtó gondok most látott megítélésében zajlik ilyen módon, hanem az értékképzés és -közvetítés több területén is. *Eredményeként pedig, a fiatalok csoportjainak sajátos értékrendjén túl, feltehetően kialakulnak a sajátos helyzetükhöz kapcsolódó önreflexiók is. Azok a mozzanatok, amelyek révén tudatossá, önmaguk számára értelmezetté válik, hogy az eltérő helyzetű és eltérő kilátású diákcsoportokat mi köti össze, illetve mi választja el egymástól.*

Kutatásunkban ennek vizsgálatára nem készültünk, mint ahogyan azt sem kívántuk kutatni, hogy ez a folyamat elvezet-e a későbbiekben is fennmaradó, összetartó csoportok kialakulásához, sajátos klánszerveződésekhez, de a most látottakat továbbgondolva ezek a lehetőségek is felmerültek. Dolgozatunkban azért tartottuk fontosnak megemlítésüket, mert további kutatások irányait jelezhetik, s az ifjúságkutatással foglalkozók számára tennivalókat írhatnak körül.

Visszatérve a fiatalok legsúlyosabb gondjainak megítéléséhez, *azzal kell zárnunk idevágó tapasztalatainkat, hogy még a problémásorozat „felsőházában” is találtunk sajátosan ítélkező csoportokat, olyan különvéleményeket, amelyek a megkérdezett fiatalok eltérő helyzetű és eltérő kilátású alcsoportjaihoz kapcsolódtak.* Ezután már érdemes a fiatalokat sújtó gondokról megismert prognózis, az érdemi javulás esélyeinek mérlegelése felé fordítanunk figyelmünket.

A legsúlyosabb gondok érdemi javulásának esélyei

Az interjú során mindenkitől csak a fiatalok felnőtté válását leginkább akadályozónak tartott legfeljebb öt nehézség esetében kértük az érdemi javulás kilátásainak megítélését. Ennek megfelelően a problémalista első helyétől kezdve egyre kevesebb válasz állt a rendelkezésünkre. A teljes sorozathoz tartozó összes válasz bemutatását feleslegesnek tartjuk, beérjük a „felsőházba” sorolt nyolc gond enyhülésének esélyeit latolgotó álláspontokkal.

**Lesz-e érdemi javulás a nyolc legsúlyosabbnak ítélt gond esetében
(%, N = 262 – 86 között változó itemenként)**

rang	N	érdemi javulás lesz a saját/a következő generáció számára	számuk- ra sem ja, nem tud- ja, nem válaszol
1. nem lehet lakáshoz jutni	262	17 45 47	36 2
2. kábítószereznek	244	7 29	61 62 3
3. lakással, munkával is bizonytalan a megélhetés	224	18 52 47	26 4
4. túl sok alkoholt fogyasztanak	189	16 36	45 43 3
5. önhibájukon kívül munkanélkülivé válhatnak	187	32 47 39	18 3
6. az elhelyezkedésnek akadályai vannak	170	31 45 45	21 3
7. konfliktusos a kapcsolatok szüleikkel, felnőtt családtagjaikkal	111	19 28 32	50 3
8. korlátozott a továbbtanulás lehetősége	86	23 46 64	11 2

Minden problémánál kövér szedéssel szedtük a **domináns** válaszcsoporthoz tartozók arányát. Az összehasonlítás érdekében *kurzívó szedéssel* megadjuk a kutatásunkat közvetlenül megelőző, pesterzsébeti és csepeli utcai felvételek során megismert várakozások domináns válaszainak arányát is. A prognózis átfogó képét a kérdezettek esélyei felől szemlélve azt kell mondanunk, hogy generációjuk kilátásait – és benne sajátjukat – lehangolóan sötét színben látják, hiszen egy gond kapcsán sem feltételeznek nagyobb arányban olyan érdemi javulást, amely őket is érintheti. A most kiemelt problémák sorában minden esetben egyharmad alatt marad a saját korosztályukat esélyesnek tartók aránya. A vétlen munkanélküliség fenyegetése és az elhelyezkedés akadályai esetében (nagy jóindulattal) felfedezhetünk némi optimizmust az esélylatolgatásban. Ezeknél a gondoknál a kérdezettek közel egyharmada generációjuk számára is érdemi javulást feltételez. *A saját generáció sávterjedelmének ismeretében azt kell mondanunk, hogy a megkérdezettek zöme nem bíz a fiatalok legsúlyosabb problémáinak három-négy éven belül érzékelhető enyhülésében.*

A domináns válaszok helye kissé tagolja a fentiekben összegzett prognózisokat, de optimistává ettől sem válnak a megkérdezettek álláspontjai.

A legsúlyosabb gondok közül öt esetben a következő generációt jelelték kiemelkedő arányban az érdemi változás várományosainak. A prognózisokat meghatározó álláspont súlya ezekben az esetekben 55 és 64 százalék közötti, tehát joggal tekinthető domináns véleménynek. A fiatalokat sújtó nehézségeknél ebben a sávjában kivétel nélkül az ifjúság körülményeit meghatározó társadalmi tényezőket találunk, olyanokat, amelyekről korábban azt mondtuk: befolyásolásukra a fiataloknak vajmi kevés eszközük van.

Három probléma kapcsán a megkérdezettek az utánuk jövő generációt sem látják esélyesnek. Ebbe a csoportba tartozik a szülőkkel, felnőtt családtagokkal való konfliktusos kapcsolat, az alkoholizálás és a kábító-

szer-fogyasztás jövőbeli alakulása. A szülőkhöz, felnőtt családtagokhoz fűződő kapcsolatról tudjuk, hogy az a kapcsolat természetéből, az ifjú nemzedék életkori programjából adódóan konfliktusokkal terhelt. A prognózisok nyomán azt kell mondanunk, hogy *a megkérdezettek ezt a gondot reálisan szemlélik, nem tételeznek javulást a helyjel-közzel konstansnak tekinthető probléma esetében.*

Más természetű a legkomorabb ítéletek két további mozzanata. Mindkét gondról azt mondtuk, hogy ezek olyan magatartások, amelyek távlatvesztést okozhatnak. A hozzájuk kapcsolódó prognózisokat okkal tekintjük *a megkérdezettek álláspontsorozata legsötétebb elemének. Két önpusztító magatartásról állítják döntő többséggel, hogy ezekben az utánuk következő generációnak sincsenek esélyei.*

Az így tagolódó helyzetkép szükségessé teszi egy kérdés megfogalmazását, hogy tudniillik várható-e a megkérdezettek most megismert álláspontjainál kevésbé komor ítéletegyüttes az alkoholizálás és a kábítószer-fogyasztás kapcsán?

Azt gondoljuk, hogy addig semmi esetre sem, ameddig a többi súlyosnak ítélt gond érdemben nem változik. Nem áztatjuk sem magunkat, sem az olvasót azzal, hogy jobb lakás, iskolázási, munkabeli és egzisztenciális feltételek között megszűnik az alkoholizálás és a kábítószerfogyasztás. Abban viszont nem kételkedhetünk, hogy ameddig a külsőnek tekintett feltételek olyanok, mint amilyenek ma láthatják a fiatalok, addig nem várható tőlük sem derűsebb prognózis, sem jobb helyzetmegítélés.

Ha eredményeinket egybevetjük az 1998. szeptemberi felvétel során megismert domináns álláspontokkal, akkor a legsúlyosabb gondok azonos tartalmú sorozatában mindössze két olyan elemet találunk, amelynél a domináns prognózis nem esik egybe. A problémásor „felsőházának” legkevésbé súlyos mozzanatai: a szülőkhöz, felnőtt családtagokhoz fűződő konfliktusos viszony és a továbbtanulási korlátok esetében a pesterzsébeti és csepeli terepkutatásban valamivel kedvezőbb kilátásokat tételeztek a megkérdezettek. Az ezeknél – mindkét kutatásban – súlyosabbnak tartott gondokhoz viszont kis eltérésekkel, de azonos prognózist kijelölő domináns válaszok tartoznak.

Az összehasonlítás nyomán azt mondhatjuk: *a független felvételek során nemcsak abban egyezett a 400–400 fiatal álláspontja, hogy melyek a nemzedékük felnőtte válását leginkább nehezítő problémák, de egységesen ítélték meg az érdemi javulás kilátásait is. A nagyfokú egybeesés alapján a gondok súlyáról és a prognózisokról megismert eredményeket joggal tekinthetjük a megkérdezettek tavaly év végi közös helyzetképének és a hozzá tartozó jövőképeknek is. Nagy valószínűséggel nemcsak helyi kutatásokban jutottunk volna ilyen eredményekhez, de most nem volt olyan megbízó, amelynek reprezentatív felvétel készítéséhez fűződött volna érdeke. Az ifjúságkutatás utóbbi évtizedre jellemző feltételei között az is több tényező szerencsés egybeesésének köszönhető, hogy az ifjúság helyzetéről, problémáiról és ezek prognózisáról készült témablokkot a megbízók számára elfogadhatóvá tehettem a két kutatás programjában.*

A fiatalok problémái, különösképpen a felnőtté válást akadályozó, legsúlyosabb gondok megítélését követően arra kell figyelniük, hogy milyen alapvető igényekkel készülnek felnőtté válni a megkérdezettek, és

véleményük szerint milyen eszközöket használhatnak igényeik elérése érdekében. Abból indultunk ki, hogy személyes igényeiket és belátható eszközeiket nem érdemes az óhatatlanul magasröptű semmitmondás felé terelni „az Élet” tartalmú kérdéssel. Ezért kérdőívünkben a beláthatóbb „sikeres felnőtt” kategóriájához kötöttük az igények és az eszközök megismerését.

Igényrendszer a „sikeres felnőtt” szűrőjén szemlélve

A megkérdezettek számára semmilyen megkötöttséget sem tartalmazó, nyitott kérdésünk nem okozott válaszadási nehézségeket, mindössze a fiatalok 2 százaléka mutatkozott válaszképtelennek. Eredményeink áttekintése előtt szükséges a gyakorlati megfontolásokból – a nyitott kérdés válaszainak egy része kis súlyú típusokba szóródott – átkódolással kialakított kategóriák pontos leírása.

Az eredetileg 11 pozitív jellemzőt megkülönböztető választípusok sorát három gyűjtőkategória egészítette ki, a negatív, kizáró válaszok; az általános emelkedettségek és a végképp besorolhatatlan, egyéb válaszok. Ezek együtt is mindössze 5 százalékot jelentettek. Az összevonások során úgy láttuk, nem okozunk tartalmi veszteséget, ha az *egyéb* kategóriában együtt kezeljük az elvéve előforduló „nem iszik”, „különleges tehetséges van”, „legyen szabadideje” jellegű válaszokat.

A mindössze néhány százalékban említett kategóriák további összevonásokat is indokoltá tettek. Így a rang, cím, ismertség; a jó kapcsolataik vannak és a magas iskolai végzettsége van típusú válaszokat a *külső rangjelzések* gyűjtőkategória fogja egybe. Az úgy él, ahogyan gondolkozik; a kiegyensúlyozott és az élvezzi az életét jellegű válaszokat pedig az *elégedetten él* válaszcsoporthoz kezeljük együtt. Ezek az összevonást követően is viszonylag kis részét adják az összes válasznak.

A megkérdezettek álláspontjainak szerkezetét az alábbi rendezett sorban tekinthetjük át:

Azt lehet „sikeres felnőttnek” tekinteni... (% , N = 400)

akinek rendezett családi háttere van, normális családi életet él	20
akinek egzisztenciája, bankbetétje, saját háza van, aki gazdagon él	19
aki eléri a céljait, megvalósítja, amit akar	17
akinek biztos munkahelye, jövedelmező állása van	15
aki elégedetten él (őszinte magával, boldog, élvezzi az életét stb.)	12
aki szereti a munkáját, élvezzi, amit csinál	5
akinek külső rangjelzései (akit ismernek, végzettsége, kapcsolatai stb.) vannak	5
egyéb válaszok	5
nem tud válaszolni	2
Σ	100

A sorozat belső tagolásában az egymáshoz közeli arányok és a felvétel elemszáma miatt óvatosan kell eljárunk, tartalmi mozzanatok alapján mégis tehetünk megkülönböztetéseket. A választípusokat két cezúrával

három sávra osztottuk. Az első sávban négy *stabilitás központú* kategóriát találunk, amelyeket gyakorlatilag azonos súlyúnak kell tekintenünk.

Tartalmukat tekintve a stabilitás más-más szempontjai szerint írják körül a sikeres felnőttre jellemzőnek tartott jegyeket. A „rendezett”, „normális” családot ilyen megközelítésben a *belső stabilitás* iránti igény jelzésének tartjuk. Az egzisztencia, bankbetét stb. karakterű válaszok a *külső stabilitás, biztonság* szükségletét jelzik, míg az elért célok, a megvalósított akarat az idő múlásához kötött *belső stabilitást* képviselnek, azt, hogy az ember a tervek megvalósításáig megmarad olyannak, mint amikor elképzeléseit megfogalmazta. Pontosabban: abban nem változik, ami miatt céljait értékesnek, fontosnak, megvalósítandónak tekintette, egyszóval kitarító. A sáv utolsó elemét, a biztos, jövedelmező munkahelyet pedig a *külső stabilitás* feltételének kell tartanunk.

A legősibb igény, a biztonság ilyen összetett módon jelenik meg a sikeres embert megragadó válaszokban. Annak ellenére, hogy nem molyos szakállú bácsikat, nem zsabós néniket, hanem döntően középiskolás korú fiatalokat kérdeztünk.

A sorozat második sávját két *örömelvű* válaszcsoporth képezte. Az önmagukkal, illetve munkájukkal elégedett embereket együttvéve is csak éppen annyian említették, mint a rendezett sor harmadik elemét.

Végül a siker külső jeleit körülíró válaszok a kérdezetteknek mindössze huszadrésznél bukkantak fel, amelyet méltán jelentéktelen aránynak tekinthetünk.

A válaszok három sávját együtt szemlélve azt kell mondanunk, hogy a fiatalok problémáiról megismert álláspontok ismeretében a kérdezettek körülvevő társadalmi környezet éles ellentétben áll azzal az igényszerkezettel, amelyet a sikeres embert körülíró válaszok közvetítettek. Azt gondoljuk, hogy a stabilitás most látott, erős igényét nemcsak az igen mélyen gyökerező, biztonság iránti vágy táplálja, de az a történelmi pillanat is, amelyet valamennyien átélünk Magyarországon.

Az utóbbi tíz évben – bárhonnan is szemléljük – korántsem a biztonság volt a magyar népesség alapélménye. Sőt, a társadalom fontos intézményeiről (a parlamenttől a kormányon át az önkormányzatokig) sorozatban derült ki, hogy a mulasztásos alkotmánysértéstől a törvényellenes intézkedésekig mindent elkövettek, ami a magyar társadalom biztonságérzetét kikezdhetette. Magasrangú katonákról tudhattuk meg, hogy mellesleg olajezredések, tiszteletet követelő üzletemberek szaladtak külföldre, becsapott bankbetéteseket, kisbefektetőket hátrahagyva, bőkezű mecénás igényelte vissza az Utolsó vacsora forgalmi adóját, adórendőrség frissen kinevezett vezetőjét (külső nyomásra) kellett felfüggeszteni állásából, mert finoman szólva bizonytalan eredetű aranytárgyakat vásárolt.

A sort hosszan folytathatnánk, de inkább egyetlen mondatban annak felidézésével zárjuk, amit ebben a helyzetben a lakosság alkalmazkodóképes része tehetett. Évente egyszer – de néha többször is – újratanulta a szabályokat, annak érdekében, hogy talpon maradhasson.

Erről a környezetről, erről a történelmi pillanatról állítjuk, hogy a megkérdezett fiatalok biztonság iránti igényét táplálja. Azért válik a sikeres felnőtt meghatározó erejű ismertetőjegyévé a több szempontú biztonság, mert nagyon hiányzik. Úgy gondoljuk, ezt a tapasztalatunkat pedig az teszi fontossá, hogy ez

a fiatalok körében végzett kutatás eredménye. A megkérdezetteknek még alig van veszténivalójuk, megnyerni mégis a biztosságot szeretnék.

A rendezett sor sávjainak megfelelően a továbbiakban a stabilitás, az örömelv és a rangjelzések mentén kialakult tagoltságra figyelünk. Van-e olyan csoportjaik a megkérdezetteknek, amelyekben ezek a válasz-csoportok az átlagtól jelentősen eltérő arányokban fordultak elő, vagy pedig a most látott kép a megkérdezetteket differenciálatlanul jellemzi?

A tanulók iskolatípusa szerint találtunk számottevő eltéréseket, a hagyományosan kemény változóknak tartott metszetekben (nemek, életkor, apák foglalkozása) viszont nem. Ennek megfelelően a fiatalok igényeire jellemző jegyeket egyetlen keresztkapcsolatban érdemes szemügyre vennünk:

2. táblázat *Milyen igényekhez kötik a sikeres felnőttet, a tanulók iskolatípusa szerint (% , N = 370)*⁷

	külső stabilitás	belső stabilitás	örömelv	rang- jelzések	egyéb	nem tudja	Σ
szakmunkás- képző	43	33	7	9	6	2	100
szakközépiskola	41	32	19	2	3	3	100
gimnázium	15	51	24	4	6	–	100
Σ	37	35	16	5	5	2	100

A külső stabilitást a szakmunkásképzők és a szakközépiskolák diákjainál gyakorinak találjuk, a gimnazisták ezt az igényt lényegesen alacsonyabb arányban említették. A belső stabilitás mozzanatai a szakmunkástanulók és a szakközépiskolások válaszaiban átlaghoz közeli arányban jelennek meg, a gimnáziumi tanulók viszont kimagaslóan gyakran említik. A szakmunkásképzők tanulói jóval az átlag alatti mértékben írták le örömelvű jellemzőkkel a sikeres embert, míg a gimnáziumok diákjai e kategória elemeit társaiknál gyakrabban említették. A rangjelzések ismét a szakmunkástanulóknál fordultak elő a leggyakrabban.

Külön kiemeljük, hogy az eltérő tartalmú stabilitás-kategóriákban a szakmunkástanulók és a szakközépiskolások válaszarányai alig különböznek.

Adataink megértéséhez két korábban már érintett eredményünkre (mindkettőt lásd: 42–43. old.) kell utalnunk. A gimnáziumi tanulók – szüleikhez viszonyítva – minden más csoportnál jobbnak ítélték a fiatalok helyzetét, és a bizonytalan megélhetést a többiekénél ritkábban sorolták a fiatalok legsúlyosabb gondjai közé.

Úgy gondoljuk, hogy a legjobb helyzetmegítélést is adó körben egyrészt a külső stabilitás iránti igényt kevésbé motiválják hiányérzetek, másrészt a belső stabilitás és az örömelvű kritériumok egyaránt azért gyakoribbak, mert helyzetüket olyannak látják, amelyben kiegyensúlyozottságra és elégedettségre társaiknál reálisabban törekedhetnek. A szakközépiskolások és a szakmun-

⁷ A táblázathoz $\chi^2 = 43,15149$ és $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

kástanulók ritka örömelvű válaszai kapcsán egy további mozzanatot sem zárhatunk ki. *Azt is joggal feltételezhetjük, hogy e két csoport tagjai öncenzúrázták válaszaikat, és ritkábban említettek olyan igényeket, amelyeknek elérésében nem vagy csak alig bízhatnak.*

A sikeres ember jellemzőinek meghatározása kapcsán a stabilitás iránti erős igény mellett a válaszok iskolatípusonként eltérő hangsúlyait láthattuk, amelyek együtt járnak a három diákcsoport jobb–rosszabb helyzetértékelésével. Ezután már joggal kérdezhetjük, mit gondolnak a megkérdezettek, mit tehetnek annak érdekében, hogy elképzeléseiknek megfelelően válhassanak sikeres felnőtté? A kérdés logikus kiegészítése az iménti problémának, hiszen eddig annak megértése volt a dolgunk, hogy milyen *igényeiket* fogalmazzák meg a fiatalok, most pedig megismert igényeik elérésének *eszközeiről* kialakult álláspontjukhoz kívánunk közel kerülni.

Milyen eszközök szolgálják az igények megvalósítását?

Mindenkitől, aki a sikeres felnőtt jellegzetességeiről értelmezhető választ adott (392 személy) nyitott kérdésben kérdeztük meg: szerinte mit tehet azért, hogy ő maga sikeres felnőtt lehessen. A megkérdezettek szinte kivétel nélkül (99 százalékban) tudtak mit mondani erről, sőt gyakran egy-nél több tennivalót is említettek. A válaszok összes értelmezhető tartalmi elemének kódolásával az alábbi rendezett sor alakult ki:

Milyen eszközökkel lehet sikeres felnőtté válni? (% , N = 392)⁸

Iskolai tanulás (javítok a tanulmányaim eredményén, továbbtanulás stb.)	80
Jó állást, pénzt szerezni (jól fizető munkahely kell, keressek pénzt a megélhetéshez)	40
Kapcsolatok, barátságok kiépítése (gondozom a kapcsolataimat, sok barátom legyen)	22
Családi, párkapcsolati háttérteret teremteni (pénzes pasit kell kifogni, jó magánéleti háttérteret biztosítok, olyan társat keresek, aki békét ad)	19
A saját szabályok betartása (következetességgel kitartok amellett, amit csinálni kezdtem)	14
Okulni, példákat követni (információszerzés, meghallgatom mások véleményét, elfogadom a segítséget, figyelem, mit tesznek a szüleim)	13
Általános emelkedettségek (önbizalom, elszántság, az élet összes színterén megálljam a helyemet)	23
Egyéb, besorolhatatlan válaszok (sportsikerek, tudnom kell mit akarok, stb.)	10
Nem tudott válaszolni	1
Σ	222

Az eszközöknek ebben a sorozatában a legfontosabb kategóriák sokkal élesebben válnak el egymástól, jobban körülírt sávokra tagolódnak, mint ahogyan azt az igények esetében láthattuk.

⁸ A megkérdezettek gyakran egy-nél több választ adtak, ezért a rendezett sor összege meghaladja a 100 százalékot.

Az első sávot a majdnem mindenki által említett eszköz (80%), az iskolai tanulás vezeti. Ebben a zömmel középfokon tanuló diákokat olyan nagyfokú konszenzus jellemzi, hogy nem is találtunk érdemi csoportkülönbségeket állásfoglalásaikban. A vezető sáv második eleme szorosan a munkához kapcsolódik (a jó állás, ill. pénzkeresés motívumokat soroltuk ide), és a megkérdezettek felénél sem fordul elő, viszont az iskolatípus és az apák foglalkozása mentén jellegzetes eltérések jellemzik a válaszokat.

A második sáv négy, egymáshoz közeli arányban említett kategóriát tartalmaz. Az ide tartozó mozzanatok közül kettőről azt kell mondanunk, hogy közös elemük az előnyszerző, helyzetbiztosító törekvés, amelyek alapján ezeket (értékkategóriáktól függetlenül) *helyezkedő eszköznek* kell tekintenünk. Közülük a kapcsolatokhoz jelentős csoportkülönvélemények kötődnek, a családot közel homogén módon említették. A sáv következő két elemét (a saját szabályok követését, ill. az okulást, példakövetést) szintén tartalmi rokonságban álló mozzanatoknak kell tartanunk, ugyanis mindkettő a személyes *kompetenciát növelő eszköz*. Az első az énerő révén, a másik pedig éntfejlesztő hatása alapján válhat hatékony eszközzé. Mindkettőnél találtunk sajátos különvéleményeket.

Egészében azt mondhatjuk, hogy a megkérdezettek összetett eszközrendszer tartanak alkalmasnak igényeik megvalósítására, amelyek közül gyakorisága alapján kiemelkedik a diákhelyzethez leginkább kötődő iskolai tanulás.

A további eszközök kapcsán megismert álláspontok közül elsőként célszerű szemügyre vennünk a saját szabályok követéséről a különböző igények mentén látott véleményeltéréseket. Azokat az eseteket, amelyekben egy kérdőívben több azonos kategóriába tartozó válasz volt, ettől kezdve csak egyszer vettük figyelembe. Az igények sorában nem vettük figyelembe az egyéb válaszokat, így 373 megkérdezett esetében láthatjuk, hogy milyen igényekhez, milyen arányban rendelték hozzá a kompetenciát növelő eszközt.

3. ábra A saját szabályok követésének használhatósága, az igények szerint
(%, N = 373)⁹

A 373 megkérdezett körében 12 százalékban említett eszközt leggyakrabban abban a szűk csoportban tartották használhatónak, amelyben igényként céljaik elérését említették. Viszonylag gyakran kapcsolták a kiegyensúlyozott család iránti igényhez a saját normák betartását, majd átlag körüli értékekkel két örömelvű igényhez, az elégedett élethez és a kedvelt munkához rendelt eszközként említették. Azok, akik a stabilitás két elemét, az egzisztenciát, gazdag életet, illetve a biztos, jövedelmező munkahelyet írták le igényként, meglehetősen ritkán gondolták, hogy az öntörvényű élet ezek elérésének eszköze lehet. Ugyanígy a külső rangjelzéseket fontosnak vallók között is elvétve akadt olyan megkérdezett, aki szerint az önmagához hű ember valóra válthatja a rangok, címek, ismertség iránti igényét.

A saját normák és a címvadászat összeegyeztethetlensége annyira kézenfekvő, hogy erre kár szót pazarolnunk. A kapcsolatsor további elemei azonban megérnek egy misét. A belső stabilitás két eleme kapcsolódik legerősebben a saját szabályokhoz, a külső stabilitás mozzanatai viszont alig kötődnek a következetesen saját értékrendű magatartáshoz. A megkérdezettek ezekkel az ítéletekkel olyan társadalmi környezetet írtak körül, amelyben *a külső és a belső stabilitás elérésének mások az esélyei, ha normáink szerint, következetesen élünk*. Ítéleteik mögött olyan tapasztalatokat feltételezhetünk, amelyek szerint az egzisztenciális biztonságot és a belső kiegyensúlyozottságot, mondjuk ki: a harmóniát azonos eszközzel nem lehet elérni. Ez az ellentmondás határozza meg alapvetően a most áttekintett keresztkapcsolatot.

A saját szabályok betartása – emlékeztetőül: a következetesség, a ki-

⁹ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 14,26434$ és $p < 0,05$ értékek tartoznak, szignifikáns adatokat jelezve.

tartás típusú válaszokat soroltuk ide – nemek szerint jellegzetesen eltérő módon tűnt fel a válaszokban.

A saját szabályok követése, nemek szerint (% , N = 400)¹⁰

férfiak	17
nők	8
Σ	13

A megkérdezett férfiak több mint kétszer olyan gyakran említették a saját szabályok követését, amikor igényeikhez a megvalósítás eszközeit kellett rendelniük. Ebben, mint eddig többször is, a nemek szerint eltérő szocializáció eredményét látjuk. Egy férfi akkor viselkedik „férfiasan”, ha következetes, ha kitartó. Így hangzik a társadalmi norma, és a megkérdezett ifjú férfiak ennek megfelelően válaszoltak. Tegyük hozzá, a nők is, hiszen ezt az eszközt lényegesen ritkábban tartották a maguk számára használandónak.

A két gyakori válaszban a jó állást, pénzkeresést, illetve a kapcsolatokat nevezték meg alkalmas eszközként. Ezeket az iskolatípus szerint másképpen ítélték meg a megkérdezettek:

4. ábra A jó állás, pénzkeresés, ill. a kapcsolatok említése, iskolatípus szerint (% , N = 370)¹¹

A kétféle eszköz használhatóságáról homlokegyenesen ellenkező tendenciájú álláspontsorozatokat ismerhettünk meg. A szakmunkástanulók körében gyakran említett jó állás, pénz a gimnáziumok felé haladva zuhanásszerűen veszít jelentőségéből, a kapcsolatok a szakmunkástanulók

¹⁰ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 7,24217$ és $p < 0,01$ értékek tartoznak, erős szignifikanciát jelezve.

¹¹ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 29,97493$, ill. 46,18931 és mindkét esetben $p < 0,00001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

és a szakközépiskolások válaszaiban ritkán tűnnek fel, viszont annál gyakoribbak a gimnazisták csoportjában.

A szakmunkástanulók és szakközépiskolások, illetve a gimnazisták helyzetértékelésének többször érintett eltéréseit és az ebből következő igénykülönbségeket (a külső és a belső stabilitás eltérő előfordulásait) már említünk sem kell, amikor a most látott különbségeket eddigi ismereteink közé kívánjuk illeszteni.

Az viszont merőben új tapasztalatunk, hogy a szakmunkásképzők és a szakközépiskolák tanulói inkább munkájukban (jó állás, pénzkeresés) látják igényeik elérésének eszközeit, ezzel szemben a gimnáziumi tanulók kimagasló arányban a helyezkedés típusú kapcsolatépítést, -ápolást tartják alkalmas eszköznek. A differencia értelmezésének egyik elképzelhető útja, ha abból indulunk ki, hogy másféle stabilitást igényelnek, és emiatt másképpen tekintenek az eszközökre. Bizonyára ebben is van valamelyes igazság, de mégis inkább hajlunk másféle értelmezésre.

Arra gondolunk, hogy a gimnazisták tudnak valamit, ami a másik két diákcsoport előtt alig ismert. Feltételezzük, hogy az informális viszonyok eszközszerpe a szakmunkástanulók és a szakközépiskolások számára nem olyan kézenfekvő, mint a gimnáziumok diákjainak. Nem oldalvágásként jegyeztük meg, hogy értékkategóriáktól függetlenül tekintjük helyezkedés-karakterű eszköznek a családi háttér, illetve kapcsolatok típusú válaszelemeket, hanem amiatt, mert valós viszonyok használatának eszközeit látjuk bennük. A valós viszonyon esetünkben azt kell értenünk, hogy a megkérdezettek egy része *valóban elérheti azt a kapcsolati hálót, amelyben eredményesen keresheti az önérvényesítés hatékony útjait, hamarabb juthat jól fizető álláshoz, külföldi kiképzéshez stb. A válaszkülönbségek alapján azt kell mondanunk, hogy a gimnazisták is így értik a kapcsolatok szerepét, ezért említik társaiknál gyakrabban.*

Az olvasó joggal kérdezheti, hogy vajon honnan tudják ezt a gimnáziumok tanulói. A válaszhoz át kell tekintenünk a jó állás, pénzkeresés eszközök említésének megoszlását az apák ismert foglalkozása szerint. Ezt mindössze 353 esetben tehetjük, mert a megkérdezettek egy része nem tudja, mivel foglalkozik az édesapja. Az esetek többségében amiatt, mert anyjukkal élnek (a kérdezettek 27 százaléka), és közülük többen nemcsak a foglalkozását, de a hollétét sem tudják az apjuknak.

A jó állás, pénzkeresés említése, az apák foglalkozása szerint (% , N = 353)¹²

vezető, beosztott értelmiségi	26
középfokú szellemi, irodai alkalmazott	27
önálló	33
betanított és segédmunkás	40
szakmunkás	52
egyéb (pl. rendőr, hivatásos katona)	23
Σ	39

¹² A forrástáblázathoz $\chi^2 = 23,05358$ és $p < 0,001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

Ahogy a vezető, illetve beosztott értelmiségi apáktól a szakmunkások felé haladunk, fokozatosan emelkedik az igények megvalósításának eszközeként a munkát (jó állás, pénzkeresés) említő fiatalok aránya. A legnagyobb csoport (155 személy), a szakmunkások gyermekeinek körében éppen kétszer olyan gyakran fordult elő a jó állás, pénzkeresés, mint a szintén kiterjedt (104 személy) vezető, beosztott értelmiségi háttérű fiataloknál. Azt már korábban (51. old.) láttuk, hogy a gimnáziumok tanulóinak javarészt vezető és beosztott értelmiségiek gyermekei, míg a szakmunkásképzőkben és a szakközépiskolákban elsősorban szakmunkás apák gyermekeit találtuk. Ennek ismeretében bátran állíthatjuk, hogy részben az apák foglalkozásával jellemezhető családi háttér, részben pedig az iskolában kialakuló, szelektált környezet alakítja a gimnazisták esetében a kapcsolatot, a szakmunkástanulók és szakközépiskolások körében pedig a munkát előtérbe állító eszközválasztást.

Az eszközök megjelölésében látott hangsúlykülönbségek sorában az okulás, példakövetés életkor szerint eltérő megítélését kell még értelmeznünk. Erről az eszközről azt mondtuk, hogy énefejlesztő hatása alapján a kompetenciát növeli, és ezáltal szolgálhatja az igények megvalósítását.

5. ábra Az okulás, példakövetés említése az életkor szerint (% , N = 395)¹³

Az életkorban előrehaladva fokozatosan csökkenő, majd ugrásszerűen emelkedő említési arányok háttérben a megkérdezettek önállóvá válásának különböző stációit feltételezzük. Úgy gondoljuk, hogy a felnőtté válás felé haladva a fiataloknak egy ideig kemény harcot kell folytatniuk a mind nagyobb fokú önállóságért. Ebben a periódusban még a gyakorolt mintakövetést sem szívesen nevezik néven a fiatalok, gyakran tagadják

¹³ A forrástáblázathoz $\chi^2 = 13,77831$ és $p < 0,01$ értékek tartoznak, erős szignifikanciát jelezve.

is. Legkönnyebben a kortársakhoz kötődő modellek átvételét vállalják, de azt sem elsősorban szavakban.

Később, amikor már a vágyott önállóság sok eleme megvalósul, és egyre felnőttébb módon élnek, más színben látják a mintakövetést. Érettebben ezt könnyebb vállalni, s nemritkán tudatos programmá is lehet a hatékonynak tűnő modellek, a környezet elismert szereplőinél látott eljárások átvétele. Tudjuk, okos ember más kárán tanul, és a megkérdezettek legidősebb csoportjához tartozók álláspontja alapján tegyük hozzá: *a felnőtt más sikeréből is képes tanulni.*

A „sikeres felnőtt” kapcsán megismert igények áttekintése nyomán azt kell mondanunk, hogy a megkérdezett fiatalokat *többnyire hagyományos igények jellemzik, amelyeknek domináns vonulatát a külső-belső biztonság elemei képzik.* Az eszközválasztásokban látott csoportvélemények alapján pedig a tradicionális szocializáció által közvetített értékrend elemeit látjuk. *Ilyen a férfias következetesség, a tanult embernek inkább a kapcsolatokra, illetve a kevéssé képzetteknek inkább a munkára hagyatkozó sikerébe vetett hit, és a biztos egzisztenciának illetve munkahelynek a saját normák követésével elvettve feltételezett kapcsolata.* Ez utóbbit nemcsak tradicionálisnak tartjuk, de veszélyesnek is. Hiszen a külső biztonság és a belső tartás kapcsolatát tagadva kimondatlanul is az ellenkezőjét sugallja. Az ironikus „Nincsen nekem állásgondom, mióta nincs álláspontom” megállapítást iróniájától megfosztva, használható eszköznek sejteti. Ismételjük: nem kimondva, de tudjuk, azt sem szokás kimondani, hogy a főnöknek mindig igaza van.

Az igények, kívánságok megvalósítása során saját eszközeink időnként alkalmatlannak bizonyulnak. A megkérdezett fiatalok egy része átélte már ilyen helyzeteket, volt közöttük olyan is, aki ezekről beszélni is tudott az interjúban. Dolgozatunk utolsó fejezetében a nehéz, egyedül megoldhatatlan helyzetekről, a külső segítség forrásairól és igénybevételéről szerzett tapasztalatainkat tekintjük át.

Túl a kompetencián

A megkérdezett fiatalok 57 százaléka állította, hogy adódott már olyan gondja, nehéz helyzete, amelyről azt gondolta: saját eszközei elégtelenek, a problémát egyedül nem képes megoldani. A fennmaradók közül 42 százalék azt mondta, még nem járt így, 1 százalék nem tudott válaszolni. A kompetenciája határaiba ütköző 228 személyes körből 56 százalék vállalkozott arra, hogy beszéljen megoldhatatlannak látott problémáiról, a többiek nem kívánták elmondani ezeket. Ezt a belső arányt részben az interjú légkörét jelző indikátornak tartjuk. Kérdezőink 1995-ben Káposztásmegyeren – az otthon megkeresett fiatalok közül – egy 193 személyes alcsoport 53 százaléka számára tudták alkalmassá tenni az interjút nehéz helyzeteik elmondására. Ennek ismeretében azt mondhatjuk, hogy most is hasonló hatásokkal dolgoztak.

A megkérdezettek különböző csoportjai számára nem jelentett egyformán vállalható helyzetet a megoldhatatlan gondok elmondása, ez derül ki a válaszoknak a tanulók iskolatípusa szerinti megoszlásából:

3. táblázat Volt már megoldhatatlannak tűnő, nehéz helyzetben?
Az iskolatípus szerint (% , N = 370)¹⁴

	igen, el is mondja	igen, de nem szeretné elmondani	nem volt ilyen helyzetben	nem tud válaszolni	Σ
gimnázium	48	14	37	1	100
szakmunkásképző	32	29	39	–	100
szakközépiskola	20	30	49	1	100
Σ	31	26	42	1	100

A gimnazisták tudtak legkönnyebben a megoldhatatlan helyzetekről beszélni, ők mondták legritkábban, hogy nem volt ilyen gondjuk, és ők tartották leggyakrabban elmondhatónak is problémáikat. Az ellenpólust a szakközépiskolai tanulók képezték, akik a legkevésbé tudtak megnyílni, és – feltehetően emiatt – a leggyakrabban állították, hogy nem is voltak ilyen helyzetben.

Azt gondoljuk, hogy adataink részben az interjúhelyzetet jellemzik, részben a három diákcsoport verbális készségének eltéréseiből fakadnak. Ez utóbbiban a gimnazistáknak mindkét másik csoporttal szemben előnyös a helyzete. Feltételezhető a két előbbit is befolyásolni képes, harmadik tényező jelenléte is. A gimnáziumok és a szakmunkásképzők diákjainak diákként és a tanulóéveket követő időszakra gondolva egyaránt átláthatóbb a helyzetük, mint szakközépiskolás társaiké. Ez nagy valószínűséggel magabiztosabbá teszi őket, ami a verbalitásban és az átélt nehéz helyzetek elmondásában is segíti a gimnazistákat és a szakmunkástanulókat.

Az „egyedül nem megy” karakterű helyzetekből 127 fiatal összesen 145 esetet mondott el, ami 114 százalékknak felel meg. Ez lényegesen alacsonyabb a barátválasztás szelekciós szempontjai, a barátság funkciói, illetve az igények megvalósításához rendelt eszközök esetében látott arányoknál.

Az elvétve előforduló több válasz közül (15 esetben két, 1 alkalommal kettőnél több megoldhatatlannak tűnő problémából) a megkérdezettek kiválaszthatták a legnehezebbnek tartott helyzetet, és így minden kérdőívől az egyetlen vagy a legnehezebbnek mondott problémát kódoltuk. Az eredetileg 16 típusba sorolt válaszok 74 százaléka mindössze hat kategória között oszlott meg. A ritkán előforduló válaszokból tartalmi jegyeik alapján összevont kategóriákat képeztünk, az egy-egy alkalommal említett helyzetek egy részét az eredetileg is gyűjtő szerepű „egyéb” válaszcsoporthoz soroltuk. Az átrendezés nyomán a feldolgozás további fázisaiban a nehéz helyzetek nyolc típusával dolgoztunk, amelyekből öt eredetileg is egy motívumot tartalmazott. Az iskola, tanulás, iskolaválasztás, a kriminalitás és az ital, drog pedig összevonás eredménye. Az ezekből készült, rendezett sor átláthatóvá teszi, hogy az összevonás nem mosta egybe a különböző súlyú nehéz helyzeteket.

¹⁴ A táblázathoz $\chi^2 = 24,79835$ és $p < 0,001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

A külső segítség nélkül megoldhatatlannak tűnő helyzetek (% , N = 127)

szerelmi csalódás, partnerkapcsolatok konfliktusai	24	(12)
családi gondok, viták a családtagokkal	19	(14)
iskola, tanulás, iskolaválasztás	19	(21)
pszichés zavarok, mentális nehézségek	6	(3)
barátokkal kapcsolatos csalódások, feszültségek a barátságban	6	(8)
kriminalitás (tettesség, áldozattá vált)	5	(3)
alkoholizálás, kábítószerfogyasztás	4	(2)
anyagi gondok, pénzhiány	3	(13)
egyéb, besorolhatatlan helyzetek	13	(7)
Σ	100	(100)

Az elmondott nehéz helyzeteket két sávra tagoltuk. Az első sávban a két legfontosabb személyes kapcsolat nehézségei, konfliktusai mellett a javarészt diákokból álló mintában magától értetődően gyakori iskolai gondokat találtuk. A második sáv (az egyéb válaszoktól eltekintve) együttvéve is mindössze olyan terjedelmű, mint a leggyakrabban említett partnerkapcsolati konfliktusok. Nem állítjuk, hogy a megkérdezettek megoldhatatlannak tűnő helyzetei a most látott sorozatra korlátozódtak, de ennyit tartottak számunkra elmondhatónak. Az 1995. évi káposztás-megyeri felvétel zárójelben megadott adatait szemlélve azt mondhatjuk, hogy az elmondhatónak ítélt helyzetek két sávja *nagy valószínűséggel megfelel az átélt problémák szerkezetének.*

A megismert gondok megoszlása egyetlen változó, a nemek szerint mutatott érdemi eltéréseket. Ezek áttekintéséhez kivételesen függőlegesen olvasandó táblázatot szerkesztettünk.

4. táblázat A külső segítség nélkül megoldhatatlannak tűnő helyzetek, nemek szerint (% , N = 127)¹⁵

	férfiak	nők	Σ
szerelmi csalódás, partnerkapcsolatok konfliktusai	24	25	24
családi gondok, viták a családtagokkal	4	30	19
iskola, tanulás, iskolaválasztás	28	12	19
pszichés zavarok, mentális nehézségek	5	7	6
barátokkal kapcsolatos csalódások, feszültségek a barátságban	3	8	6
kriminalitás (tettesség, áldozattá vált)	6	4	5
alkoholizálás, kábítószerfogyasztás	6	3	4
anyagi gondok, pénzhiány	6	1	3
egyéb, besorolhatatlan helyzetek	18	10	13
Σ	100	100	100

A fiatal férfiak és nők válaszaiból megismert nehéz helyzetek legfontosabb eltérései a gondok első sávjához tartoznak. A férfiak összehasonlíthatatlanul ritkábban számoltak be megoldhatatlannak tűnő családi gondokról. Azt gondoljuk, hogy a belső viták, konfliktusok a gyerekek nemétől függetlenül jelennek meg a magyar családokban, és a fiatal fér-

¹⁵ A táblázathoz $\chi^2 = 20,82614$ és $p < 0,01$ értékek tartoznak, erős szignifikanciát jelezve.

fiak, illetve nők számára egyaránt érzékelhetőek is. Azt azonban valószínűnek tartjuk, hogy másképpen ítélik meg ezeket a helyzeteket. A fiatal nők gyakrabban gondolják, hogy ezek elsimításában tennivalóik lennének, hiszen *a családi béke megőrzése hagyományosan a női szerepegyüttes része*. Legyen szó akár a szülei közötti konfliktusról, akár velük folytatott, saját vitájukról. „...csitítjuk, ha bajjal van”, írja József Attila Fiala asszonyok éneke című versében, és csitítanak a megkérdezett fiatal lányok is, ha lennének rá alkalmas eszközeik. Ismét szocializációs különbség áll az eltérő válaszok hátterében.

A gondolataikat elmondó férfiak körében a domináns válaszcsoporthoz az iskolához, tanuláshoz, iskolaválasztáshoz kapcsolódott. Közel egyharmaduk állította, hogy iskolai problémák kapcsán átélte már olyan helyzetet, amelynek megoldására nem voltak alkalmas eszközei, s hogy a problémák saját erőből megoldhatatlannak látszottak. A nők ugyanilyen gondokat mindössze 12 százalékban említettek. Az iskolai gondok aránykülönbségeinek megértéséhez csak egy kicsit kell ismerni a mai magyar iskolákat. A túlnyomó többségben nőkből álló pedagógusszakma olyan tantestületekben dolgozik, amelyek *a problémamentes, nem túl rosszul, nem túl jól teljesítő lányokat tudják a legjobban elviselni. Az iskola teljesítménykényszerét és intézményi kötöttségeit, időnkénti monotonitását viszont a lányok fogadják el könnyebben*. Megítélésünk szerint e két tényező együtt eredményezi, hogy a férfiak gyakrabban, a nők ritkábban néztek szembe nehezen megoldható iskolai helyzetekkel.

A válaszokban leírt problémák döntő többségében (92 %) a megkérdezettek kísérletet tettek a nehéznek látott helyzet megoldásához külső segítségforrás igénybevételére. Az alacsony elemszám és a helyzetek típusától függően is magas arányok (82 és 100% között) miatt értelmetlen lenne kategóriánként elkülönítve bemutatni a segítségkeresési kísérleteket.

Fontosabb az ilyen kísérletek hatékonyságáról szerzett információink. Ez arról ad képet, hogy a bajba jutott fiataloknak mennyire sikerült be mérniük a számításba vehető segítségforrásokat, s hogy a helyzetnek megfelelően választottak-e a lehetőségek közül. A segítséget kereső 117 megkérdezett *nagy pontossággal választotta ki, hová, kihez forduljon gondjával. Kísérleteik 94 százalékában megkapták azt a segítséget, tanácsot vagy információt, amire helyzetük megoldásához, megértéséhez szükségük volt*. Az arányok helyzetenként megkülönböztetett áttekintése ismét alprecizitás lenne, ugyanis 75, illetve 100 százalék közötti, szignifikáns eredmény nélküli értékeket ismertünk meg.

A megkeresettek összetételét áttekintő, rendezett sor karakteresen mutatja, kikben bíznak, kikkel osztják meg gondolataikat a megkérdezett fiatalok. Azt még kérdésesnek sem tartjuk, hogy a segítségkereső lépéshez nem elég kompetensnek tartani a kiszemelt segítségforrást, de bízni is kell benne. Ha ez hiányzik, akkor igen kicsi annak a valószínűsége, hogy a fiatalok beavatják gondolataikba.

Hol, kinél kerestek segítséget a megoldhatatlannak tűnő helyzetekben?
(%, N = 117)

barát, barát(n)ő, haver	42
szülő(k)	36
családtag(ok), rokon(ok)	10
tanár, munkahelyi vezető	4
segítő szervezet, segítő foglalkozású személy	4
egyéb, besorolhatatlan válasz	4
Σ	100

A megkeresett segítségforrások éles töréssel két sávra oszlanak. Az első sávban a választott és a veleszületett személyes kapcsolatok mentén egymáshoz közeli arányban kerestek kapaszkodókat a megkeresettek. Nehéz helyzeteik elsősorban hozzájuk vezették a segítségforrás után néző fiatalokat. A második sáv minden eleme eltörpül, jelentéktelennek bizonyul a barátok és a szülők mellett, de a sáv egésze is szűkebb, mint a két vezető segítségforrás bármelyike. Az aránykülönbségek méricskélését kifejezetten félrevezetőnek tartjuk, hiszen a valódi eltérést a sávok közötti váltásnál találtuk. Annál fontosabbnak látjuk, hogy a foglalkozásból, a megkeresetthez fűződő kapcsolatból nem következett a tanárok, munkahelyi vezetők, segítő foglalkozásúak és ilyen szervezetek nagyobb arányú kiválasztása. Ha a foglalkozásból, a kapcsolatból adódóan kézenfekvő is lenne megkeresésük, akkor sem fordultak hozzájuk jelentősebb arányban gondjaikkal a fiatalok. Feltételezzük, hogy *éppen a szükséges bizalom hiányzott e lépéshez.*

Az életkorban közeli társakat, barátokat említették a leggyakrabban. A gondok jellegének ismerete alapján, nagyobb tévedés kockázata nélkül állíthatjuk, hogy a fiatalok két okból fordulnak ilyen gyakran barátaikhoz. Problémáik egy részét a hasonló élethelyzetben lévő társaik feltehetően szintén személyes élményekből ismerik, ily módon „hozzáértőnek” tűnnek a nehéz helyzetben lévők szemében. Másfelől a baráti kapcsolat feltehetően nem nélkülözi a – korábban már oly fontos szelekciós szempontnak talált – bizalmat.

A nehéz helyzetek kapcsán gyakran igénybe vett szülői segítség jelentőségét abban látjuk, hogy amikor nem kész megoldásokat, előre gyártott sablonokat ad, akkor is erősíti a gondok megoldásáig szükséges teherbíró képességet, *azzal, hogy biztos hátteret jelent a nehéz helyzetek idejére.* Ezért legalább annyira fontos, ha szüleikhez fordulhatnak a megoldhatatlannak tűnő helyzetekben, mint ha konyhakész javaslatokat, azonnali megoldásokat kaphatnának otthonról. A szülőktől várt segítség aránya egészében csak kevéssel marad el a barátoktól remélt kapaszkodók súlyától. Ennek alapján első ránézésre akár azt is mondhatnánk, hogy a nehéz helyzetbe került fiatalok és szüleik viszonya tisztas mértékben tartalmaz bizalmi elemeket, amelyek sokszor lehetővé teszik a segítség- vagy tanácskérést. Mégis óvatosan bánunk a minősítéssel, mert a leggyakrabban előforduló nehéz helyzetekhez másképpen kapcsolódnak a szülőktől segítséget remélő lépések, mint amit az átlag mutat. Ha valahol indokolt az óvatosság az átlag éles különbségeket elmosni képes termé-

szete miatt, akkor itt különösen tartózkodónak kell lennünk, hogy elkerülhessük az elhamarkodott megállapításokat.

A nehéz helyzetek és a megkeresett segítségforrások sorozataiban megismert sávok tagolódás előrevetíti, hogy milyen helyzetek megoldásához, honnan várták a segítséget a megkérdezettek. A keresztösszefüggések zöme várhatóan a nehéz helyzetek első sávjának három eleme, illetve a segítségforrások első sávjának két eleme közötti kapcsolatokban fordul elő, hiszen a 117 segítségkereső kísérlet közül 74 (63%) a nehéz helyzetek első sávjába tartozó gondok megoldására irányult, és 91 esetben (78%) a segítségforrások első sávjában keresték a külső támaszt. Ezért szükségtelennek láttuk a teljes sorozatok keresztkapcsolatának bemutatását. Nem az eredeti táblázatból emeltük ki a fontos részeket, hanem a második sávok – számunkra most érdektelen – elemeit vontuk össze egy-egy kategóriába.¹⁶

Az összevonást követően készített táblázat ezt a kapcsolatrendszerrel mutatta:

5. táblázat *Hol, kinél kerestek segítséget a megoldhatatlannak tűnő helyzetek jellege szerint? (% , N = 117)*¹⁷

	barátok	szülők	más segítségforrás	Σ
személyi csalódás, partnerkapcsolatok konfliktusai	64	23	13	100
családi gondok, viták a családtagokkal	65	20	15	100
iskola, tanulás, iskolaválasztás	13	65	22	100
más helyzetek	30	37	33	100
Σ	42	36	22	100

A táblázatban kövér szedéssel különböztetjük meg a **domináns** értékeket, és kurzív számokkal az összevont, *pillanatnyilag érdektelen* adatokat. Az ismert segítségkereső lépések a partnerkapcsolatok gondjai és a családi konfliktusok közel kétharmadában barátaikhoz vezették a megkérdezetteket. Az iskolai problémák kapcsán éppen fordított képet kaptunk: a nehéz helyzetek legtöbbjét szüleik segítségével vélték megoldhatónak.

Ezek alapján árnyalniuk kell eddigi megállapításainkat. Az életkorban közeli barátoknak a személyes kapcsolatok mindkét fontos csoportjában megkülönböztetett szerepet biztosítottak a segítségkereső lépésekben. Ez azt is jelenti, hogy párkapcsolataik nehézségeit – mint ahogyan feltehetőleg e kapcsolatok felhőtlen oldalát is – elvértve képesek szüleikkel megosztani a fiatalok. A tartózkodás egyik összetevője bizonyára abból

¹⁶ Az eredeti táblázathoz $\chi^2 = 73,82256$ és $p < 0,001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve.

¹⁷ A táblázathoz $\chi^2 = 24,52363$ és $p < 0,001$ értékek tartoznak, igen erős szignifikanciát jelezve. Az első három sor és az első két oszlop által meghatározott hat adat az eredeti táblázat megfelelő adataival azonos értékeket tartalmaz.

a kellemetlen, zavaró érzésből ered, amely szüleit is elfogja, amikor gyermekekkel a legjobb szándékkal szeretnének szerelemről, szexualitásról beszélni.

De nem csupán a régi viccből közismert „a pillangók is így csinálják” helyzetről van szó. Feltehetően arról is, hogy szüleik párkapcsolatát nem tekintik példaértékűnek, köszönik szépen, de nem kérnek az abból levonható és számukra továbbadható tapasztalatokból.

Egészen más okból fordulnak elsősorban barátaikhoz a családon belüli gondok, viták megoldásához segítséget kereső fiatalok. Ezek a viták, konfliktusok gyakran a szüleikkel elrendezhetetlennek tűnő saját ügyeik, s hogyan kérhetnének tanácsot attól, akivel éppen összekülönböztek, vagy aki éppen „nem érti meg” őket? Gyakran emiatt kell a barátaikhoz fordulniuk. Csak utalni szeretnénk arra, hogy az ilyen helyzetek alapján sorolhatták a magyar fiatalok legsúlyosabb gondjai közé a szüleikhez, felnőtt családtagjaikhoz fűződő konfliktusos kapcsolatokat.

Az iskolával, tanulással, iskolaválasztással kapcsolatos nehéz helyzetekben viszont elsősorban szüleit tartották kompetensnek, barátaiktól csak ritkán vártak segítséget. Úgy gondoljuk, hogy amikor a főként diáksorban lévő megkérdezettek magukat alkalmatlannak vélik az „iskolahivatallal” kapcsolatban egy nehéz helyzet megoldására, barátaikra is kivetítik saját felkészületlenségüket. Gyakorlatlanok az ügyintézésben, nem is ok nélkül tartanak a kiszolgáltatottságtól, és barátaikat sem látják szerencsésebb helyzetűeknek. Ilyenkor anyányi lányok, továbbtanulásra készülő ifjak képesek egy csapásra olyan gyerekké válni, amilyenek már régen nem gondolják magukat. Részt vesz ebben a szerepváltásban az iskola is, a „küldd be apádat” kiskorúsító mondat korántsem számít múltidéző kabarészövegnak, és azt sem kell hinniünk, hogy az iskola az intézmények sorában a demokrácia gyakorlóterepe.

A segítségforrások arányaiban egyetlen további változó mentén találunk említésre méltó, de a most látottnál kisebb eltérést. A férfiak és a nők más-más súllyal említették a nehéz helyzetekben megkeresett segítségforrásokat. A 4. táblázat mintájára most is függőlegesen olvasandó táblázatot szerkesztettünk.

6. táblázat *Hol, kinél kerestek segítséget, nemek szerint (% , N = 117)¹⁸*

	férfiak	nők	Σ
barátok, barátnők, haverok	35	47	42
szülők	39	34	36
családtag(ok), rokon(ok)	10	9	10
tanár, munkahelyi vezető	8	1	4
segítő szervezet, segítő foglalkozású személy	8	1	4
egyéb, besorolhatatlan válaszok	–	8	4
Σ	100	100	100

¹⁸ A táblázathoz $\chi^2 = 11,27682$ és $p < 0,5$ értékek tartoznak, amelyek azt jelzik, hogy adataink szignifikánsak.

A két nem eltérő választásai közül a legfontosabbnak azt tartjuk, hogy a nők a férfiaknál gyakrabban kerestek segítséget barátaiknál. Ez összecseng azzal a tapasztalatunkkal, amit az intimitást, titoknélküliséget biztosító kapcsolatok esetében láttunk: a nők a férfiaknál jobban igénylik az ilyen közeli kapcsolatokat. *Mostani adataink arról adnak képet, hogy – egyebek mellett – milyen funkciója van számukra az ilyen bensőséges kapcsolatoknak.* Kisebb arányeltérések miatt, de ki kell emelnünk a tanárok, munkahelyi vezetők és a segítő szervezetek, segítő foglalkozásúak eltérő súlyát. A különbség részben arra utal, hogy az intézményes kapcsolatok, alá-fölrendelt helyzetek sűrűjében a fiatal férfiak ügyesebben eligazodnak, ezért gyakrabban tudnak segítséget keresni a többé-kevésbé hivatalos terepekről, mint a nők. Ez persze összefügg azzal is, hogy ezekben a helyzetekben szükségtelen az a magas hőfokú személyesség, amely a nőket kiemelten a választott segítő társaikhoz köti. *Másfelől azt is valószínűsíti, hogy a fiatal férfiakat az intézményes struktúrákban készségesebben tekintik partnereknek, és ezzel elérhetőbbé is válnak számukra.*

Most fordult elő első alkalommal, hogy a segítő szervezetek, segítő foglalkozású személyek spontán említések révén látóterünkbe kerültek. Kutatásunkban elkülönítve is figyelmet szántunk azoknak a szervezeteknek, amelyeket kifejezetten a fiatalok segítésére hoztak létre. A megkérdezett fiatalok domináns többsége (81%) állította, hogy ismeretei szerint vannak ilyen céllal alakult, segítő szervezetek. Az ennek alapján tovább kérdezhető 325 személy többsége ismert – gyakran nem csak egyetlen – ilyen szervezetet, 20 százalékuk tájékozottsága viszont csak addig terjedt, hogy léteznek ilyenek. Az összes válasz még így is meghaladta a kérdezhető számát. A megemlélt szervezetek többségét 10 százaléknál kevesebben ismerték, a válaszok több mint fele három szervezettípus között oszlott meg.

A százalékban kifejezhető gyakorisággal említett szervezetek (% , N = 325)

drogelvonó, leszoktató szervezetek	41
lelki segélyszolgálatok, anoním telefonvonalak	34
alkoholelvonó, leszoktató szervezetek	10
karitatív szervezetek (Vöröskereszt, Máltai Szeretetszolgálat, Aranyág)	8
AIDS-szűrés, tanácsadás	6
mentálhigiénés rendelők, tanácsadók	5
önkormányzatok intézményei (CSASEG, GYIVI)	5
rendőrségi programok (DÁDA)	3
hajléktalanok, szököttek szállásai, alapítványok (Grund, Csellengők)	3
munkanélküliekkel foglalkozó szervezetek (Munkaügyi Központok)	2
nőszervezetek (NANÉ, megerősöskoltakat segítő szervezetek)	2
dohányzásellenes egyesületek (ODE)	1
nemzetközi szervezetek (UNICEF)	1
homoszexuális, leszbikus szervezetek, képviselők, klubok	1
általános emelkedettség (pl. párkapcsolati téren tanácsadás)	1
egyéb válaszok (pl. iskolai kérdés-felelet tábla, Soros Alapítvány)	27
Σ	150
nem tudta megmondani, milyen szervezet létezésére gondolt	20

Egy százalék alatt említett, de azonosítható szervezetek

párkapcsolati, szexuális tanácsadó, segítő szervezetek	2 említés
ifjúsági önszolgáltató szervezetek (Kapocs)	2 említés
kisebbségi szervezetek	1 említés

A cezúrákkal sávokra osztott rendezett sor jól érzékelteti, hogy a megkérdezettek által említett segítő szervezetek ismertségük szerint közel sem tartoznak azonos súlycsoportba. Mindössze három olyan karakterű szervezetről tudnak, amelyekhez – széles körű ismertségük alapján – a nehéz helyzetbe kerülő fiatalok nagyobb arányban eljuthatnának. További négy szervezettípust közepesen ismertnek tekinthetünk, ami esetünkben annyit jelent, hogy a 325 kérdezett közül tíznél több fiatal ismer ilyen szervezetet. Minden egyéb típusú segítő hivatalról, szervezetről, egyesületről, klubról, szolgálatról ennél is szűkebb körben rendelkeztek elemi, de precíz információval. Ezekről már alig feltételezhetjük, hogy valóban elérhető segítséget jelenthetnek a fiatalok számára. Mindezt viszonylag sok bizonytalan ismeret mozaikja egészíti ki, amelyben az iskolai beszélgetőtáblától a Soros Alapítványig a legváltozatosabb hatékonyságú, fiatalokat és másokat legalább szándékában segítő képződmény megjelent.

A legismertebb szervezettípusoknál célszerűnek tartottuk megvizsgálni, hogy a megkérdezettek egészére jellemző arányok milyen metszetekben mutatnak jellegzetes eltéréseket. A tanulók iskolatípusa szerint mindhárom esetben értelmezhető különbségeket találtunk. Ezeket tekintjük át a következő ábrán:

6. ábra *A droggal, lelki bajokkal és alkohollal foglalkozó segítő szervezetek ismertsége, a tanulók iskolatípusa szerint (% , N = 370)*

A három, eltérő célú szervezet ismertségében azonos irányú trendet láthatunk. A szakmunkástanulóktól a gimnazisták felé haladva egyre magasabb az informált fiatalok aránya. Mégsem mondhatjuk, hogy „mindössze” az ismerettípusú valóságdarabkák birtoklásának három jellegzetes előfordulásával találkoztunk, amelyekben a szellemi foglalkozások felé törekvő, illetve jobb verbalitású csoportoknak, mint annyi más ismeret-tudás esetében is, előnyös a helyzetük. Azért nem tehetjük, mert a háromféle szervezet kapcsán az ismeretek eltérései nem hasonlítanak egymásra.

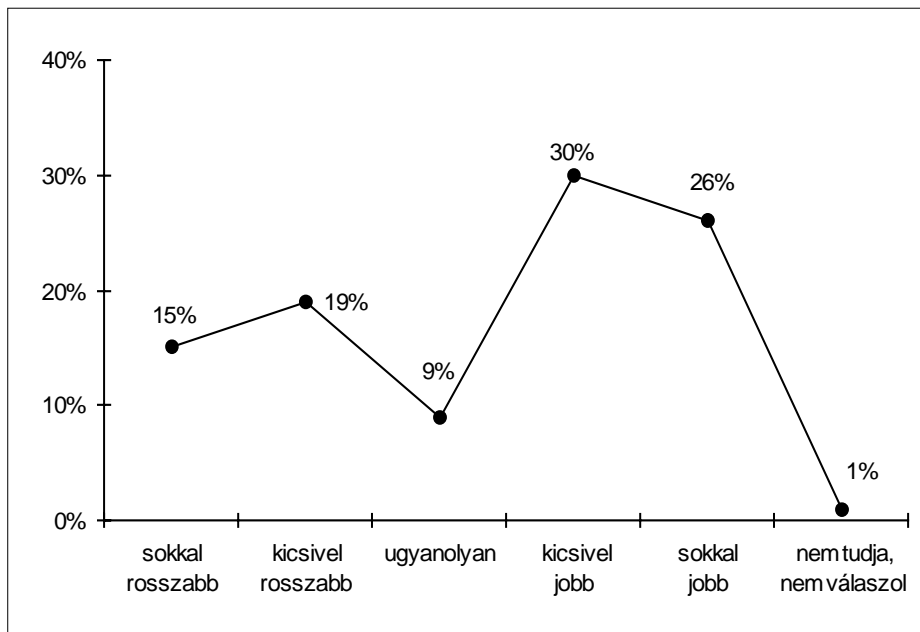
A kábítószer-fogyasztással és az alkoholizálással kapcsolatos segítő szervezetek ismertsége a gimnáziumok tanulóinak körében a két-háromszorosra a szakmunkásképzők tanulóira jellemző szinteknek. A lelki segélyszolgálatok, anoním telefonvonalak esetében viszont a gimnazisták tájékozottsága a hatszorosra a szakmunkásképzőkben tanuló társaikénak. Az eltérést nem azért tartjuk fontosnak, mintha ettől a szervezetek használhatósága a gimnazisták javára változna, ugyanis általában nem használják a segítő szervezeteket. Fontosnak amiatt tartjuk, mert jó indikátora annak, mit tekintenek tudnivalónak, tudásra érdemesnek a szakmunkástanulók és a gimnazisták. A lelki segély karakterű szervezetek alacsonyabb ismertsége – véleményünk szerint – csupán a következménye annak, hogy a szakmunkástanulók közel sem tulajdonítanak akkora jelentőséget saját pszichés működésüknek és az életük krízishelyzeteiben előforduló pszichés zavaroknak, mint gimnazista társaik. Némi egyszerűsítéssel: a segélylehetőségek azért nem tartoznak a tudnivalók közé, mert az esetleg konfliktust okozó lelki működésnek sem tulajdonítanak fontosságot.

Mentális nemtörődömségnek, közönynek tartjuk azt, amire a most látott kép figyelmeztet. Emlékezzünk, milyen ítéleteket ismertük meg a fiatalokat sújtó problémákról. Elviselésükhöz és a rajtuk való felülkerekedéshez többek között mentális egyensúly is szükséges. Miféle mentális egyensúlyt feltételezhetiünk azok körében, akiknél inkább a közönyre utaló adatokkal találkoztunk? Valószínűleg sérülékeny, amely inkább teret enged a pótcselekvéseknek, mintsem a nehézségek akár külső segítséggel való megoldásának.

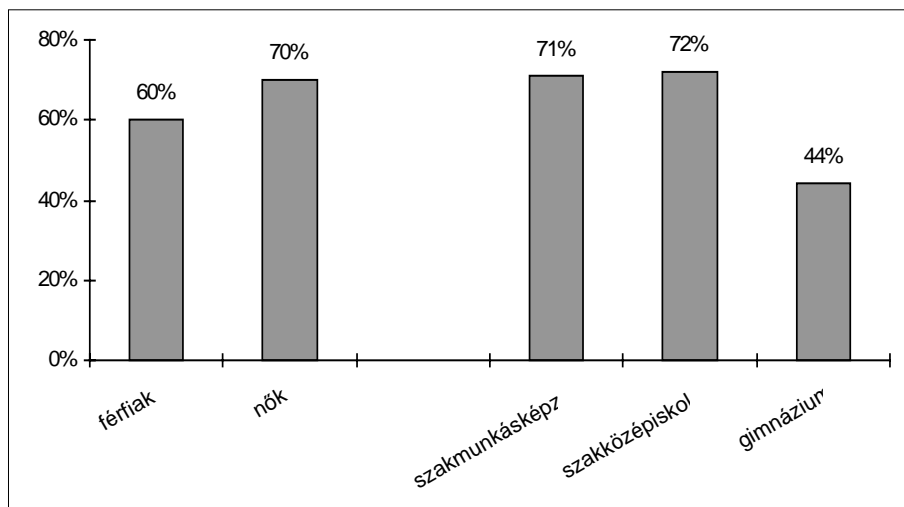
Láttuk, hogy ismereteik alapján a szervezeteknek milyen változatos skáláját használhatnák a nehéz helyzetbe kerülő fiatalok. Emlékezzünk: az összes megkérdezett 57 százaléka állította, hogy élete során már előfordult, hogy úgy érezte, egyedül képtelen megbirkózni aktuális gondjával. Az akár csak egyetlen segítő szervezetről is informált fiataloknak viszont mindössze 7 százaléka mondta, hogy volt már olyan gondja, amely miatt rászorult volna az intézményes segítségre. *Az egymásnak elmentmondó adatok jól érzékeltetik, hogy a megkérdezettek akkor sem gondolnak a segítő szervezeteknél kereshető külső támaszra, amikor egyedül képtelenek is megoldást találni.*

Ezután már korántsem okoz meglepetést, hogy a szervezeti segítséget is indokoltnak tartó 19 fiatal közül csupán négyen fordultak valamelyik ismert segítő szervezethez. Ezeket az adatokat olyan periférikusnak tartjuk, amelyekkel a továbbiakban nincs tennivalónk. Sem megoszlásaiktól, sem kiváltó okaiktól nem várhatunk érdemi információkat, hiszen bármelyiküket a véletlen művének tekinthetjük.

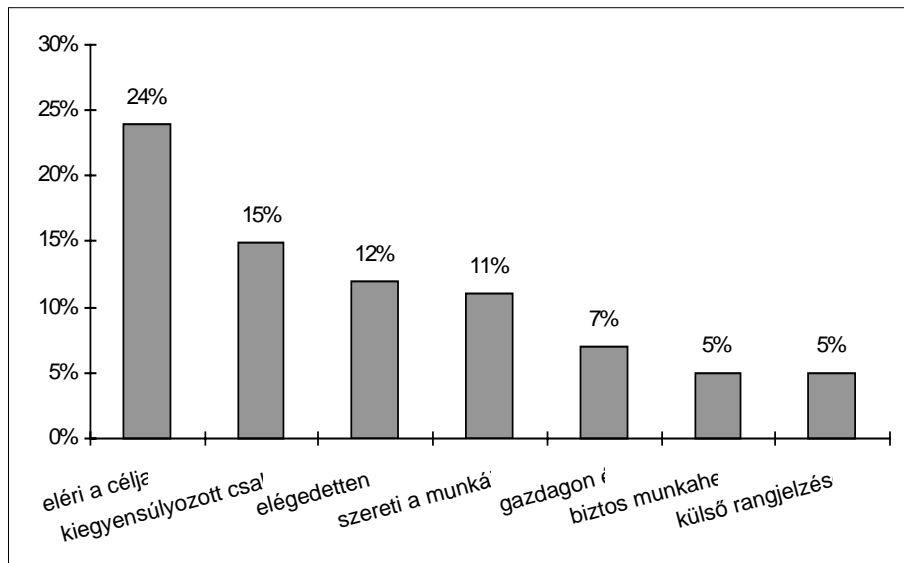
1.ábra

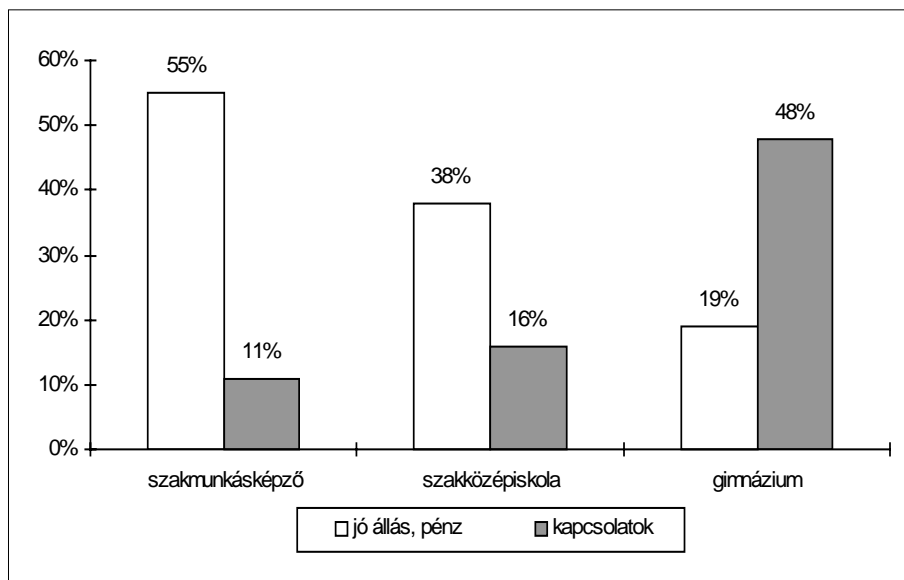
2.ábra

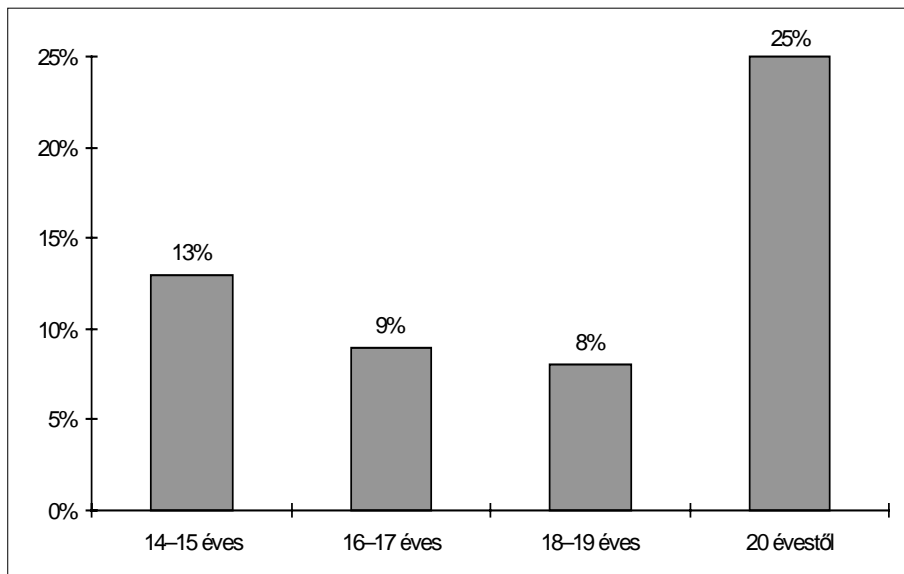
3.ábra

4.ábra – 62. oldal

5.ábra – 64.oldal

6.ábra – 73.oldal

